МІЖНАРОДНЫ
КАМІТЭТ
ПА РАССЛЕДАВАННІ
КАТАВАННЯЎ
У БЕЛАРУСІ

Саўдзельнік — цішыня: *Incommunicado* ў Беларусі як катаванне і бесчалавечнае абыходжанне

© Міжнародны камітэт па расследаванню катаванняў у Беларусі, 2026

СОДЕРЖАНИЕ

Введение **3**

1. Паняцце і прававое рэгуляванне правоў чалавека ў кантэксце *incommunicado* **5**

1.1. Паняцце і віды *incommunicado* 5

1.2. Міжнародныя стандарты ў галіне права на сувязь са знешнім светам. 7

1.2.1. Міжнародныя стандарты права на сувязь са знешнім светам на стадыі затрымання. 8

1.2.2. Права на сувязь са знешнім светам на стадыі адбыцця пакарання 11

1.3. Нацыянальнае заканадаўства ў галіне права на сувязь са знешнім светам 13

1.4. Неадпаведнасць беларускага заканадаўства міжнародным стандартам. 19

2. Практыка выкарыстання *incommunicado* ў Беларусі **21**

2.1. Мэты выкарыстання рэжыму *incommunicado* ў Беларусі 21

2.2. Выпадкі ўтрымання ў рэжыме *incommunicado* ў Беларусі 26

3. Кваліфікацыя рэжыму *incommunicado* ў Беларусі як злачынства супраць чалавечнасці **44**

УВОДЗІНЫ

У апошнія гады ў Рэспубліцы Беларусь назіраецца сістэматычнае выкарыстанне ўтрымання зняволеных ва ўмовах поўнай ізаляцыі ад знешняга свету — рэжыму *incommunicado*. Такая практыка ўжываецца пераважна ў дачыненні да палітзняволеных і ўяўляе сабой не толькі парушэнне нацыянальных і міжнародных стандартаў абыходжання з людзьмі, пазбаўленымі волі, але і інструмент ціску, запалохвання і разбурэння асобы.

Дадзенае даследаванне накіраванае на вывучэнне таго, як і з якімі мэтамі рэжым incommunicado выкарыстоўваецца ў беларускай пенітэнцыярнай сістэме, якія катэгорыі зняволеных трапляюць у падобную ізаляцыю, якія яе меркаваныя матывы, тэрміны і наступствы. Праца абапіраецца на міжнародныя стандарты ў сферы правоў чалавека, у тым ліку дакументы і практыку ААН, Еўрапейскага суда па правах чалавека (далей — ЕСПЧ), Камітэта супраць катаванняў ААН (далей — КСК), Камітэта ААН па гвалтоўных знікненнях і іншых органаў. Таксама ў даследаванне ўключаныя канкрэтныя кейсы палітзняволеных у Беларусі, якія прайшлі ці праходзяць праз incommunicado-рэжым, аналіз адкрытых крыніцаў, а таксама экспертныя ацэнкі.

У выніку аналізу мы прыходзім да высновы, што сістэматычнае і мэтанакіраванае выкарыстанне рэжыму *incommunicado* ў Беларусі можа кваліфікавацца як злачынства супраць чалавечнасці ў адпаведнасці з артыкулам 7 Рымскага статута Міжнароднага крымінальнага суда (далей — МКС).

Мэта даследавання — абагульніць і сістэматызаваць юрыдычную і фактычную інфармацыю пра выкарыстанне incommunicado ў Беларусі, паказаць

яго неадпаведнасць міжнародным прававым стандартам і прапанаваць аргументаваную кваліфікацыю такой практыкі як формы рэпрэсій і псіхалагічнага ціску, што парушае фундаментальныя правы чалавека.

Асобы, пазбаўленыя волі ў выніку затрымання, арышту ці адбыцця пакарання, не знікаюць. Яны не выпадаюць з грамадства, не становяцца «нікім» — наадварот, менавіта ў гэты момант іх правы павінны пачынаць працаваць асабліва дакладна. Пазбаўлены волі чалавек застаецца грамадзянінам, асобай, чалавекам пад абаронай закону — як нацыянальнага заканадаўства, так і міжнароднага права правоў чалавека. І гэтая абарона — не абстракцыя. Яна ўключае ў сябе права ведаць, дзе ён знаходзіцца, права на званок, на адваката, на сувязь са знешнім светам.

Але ў рэальнасці ўсё бывае інакш. Нягледзячы на ўсе нормы і гарантыі, у розных краінах свету да гэтага часу адбываюцца выпадкі, калі людзі літаральна знікаюць у турмах. Іх затрымліваюць — і ўсё: ні сваякі, ні адвакаты не ведаюць, дзе яны, што з імі, ці жывыя яны. Такая практыка называецца *incommunicado* — ізаляцыя ад знешняга свету, калі чалавек існуе толькі ў сістэме, але больш нідзе.

Заўвага агульнага парадку № 35 да артыкула 9 Міжнароднага пакта аб грамадзянскіх і палітычных правах (далей — МПГПП) замацоўвае некалькі гарантый для людзей, якія ўтрымліваюцца пад вартай: своечасовы і рэгулярны доступ павінен быць забяспечаны для незалежнага медыцынскага персаналу і адвакатаў і для чальцоў сем'яў пад належным кантролем, калі таго патрабуюць законныя мэты ўтрымання пад вартай[1]. З 2024 года гэтае паняцце стала настолькі актуальным, што па выніках грамадскага галасавання было названае «словам года» ў Беларусі[2]. *Incommunicado* цяпер выкарыстоўваюць для апісання долі многіх палітзняволеных, пра якіх месяцамі і нават гадамі няма ніякіх вестак — ні ад іх саміх, ні ад адміністрацыі турмы. Іх родныя не атрымліваюць адказаў на лісты і не ведаюць дакладна, дзе і ў якім стане знаходзяцца блізкія, што ператварае такую ізаляцыю ў псіхалагічнае катаванне як для саміх вязняў, так і для чальцоў іх сем'яў.

Фактычна стан incommunicado выяўляецца ў асаблівых маральных пакутах як самога затрыманага/зняволенага, так і яго сваякоў. Даследаваныя практыкі з боку дзяржавы можна разглядаць як катаванні ці іншае бесчалавечнае абыходжанне, як разнавіднасць пераследу ў межах злачынстваў супраць чалавечнасці па міжнародным крымінальным праве.

---

1 CCPR/C/GC/35, Заўвагі агульнага парадку № 35, п. 58

2 https://belsat.eu/83845563/inkamunikada

1. ПАНЯЦЦЕ І ПРАВАВОЕ РЭГУЛЯВАННЕ ПРАВОЎ ЧАЛАВЕКА Ў КАНТЭКСЦЕ *INCOMMUNICADO*

1.1. Паняцце і віды *incommunicado*

Слова «*incommunicado*» прыйшло ў міжнародны праваабарончы парадак дня не з акадэмічнай літаратуры і тэарэтычных разваг, а з практыкі ізаляцыі. Яно запазычанае з іспанскай мовы і літаральна азначае «без сувязі», «пазбаўлены магчымасці камунікаваць». Гістарычна тэрмін з'явіўся ў кантэксце рэжыму ўтрымання зняволеных у Іспаніі і Лацінскай Амерыцы, дзе *incommunicado detention* ужывалася як асаблівая мера пры затрыманні падазроных — часцей за ўсё па справах, звязаных з тэрарызмам.

Напрыклад, іспанскае заканадаўства дазволіла з канца XX стагоддзя затрымліваць чалавека да 13 дзён без доступу да адваката, сваякоў ці знешняга назірання. Практыка стала асабліва вядомай у кантэксце барацьбы з баскскім рухам ЕТА і прыцягнула ўвагу КСК[3]. Тэрмін «*incommunicado*» паступова перайшоў у слоўнік міжнароднага права, дзе азначае стан поўнай ізаляцыі зняволенага ад знешняга свету, асабліва ў першыя дні пасля затрымання.

3 Human Rights Watch. *The Use of Incommunicado Detention,* Jan. 2005

У класічным разуменні *incommunicado* разглядалася як часовы стан чалавека на стадыі папярэдняга затрымання — калі рашэнне пра вінаватасць яшчэ не прынятае, але доступ да прававой абароны ўжо крытычна важны. Гэта прамежак, у якім чалавек найбольш уразлівы і таму патрабуе неадкладнага прававога прызнання і знешняга кантролю.

У некаторых выпадках, акрамя пазбаўлення кантактаў са знешнім светам, затрыманыя ўтрымліваюцца ў месцах, вядомых толькі ўладам. Amnesty International выдзяляе такую практыку як таемнае ўтрыманне пад вартай (*анг.* — secret detention), пад якім разумеецца ўтрыманне чалавека ў схаваным месцы, калі дзяржава адмаўляе факт пазбаўлення волі ці адмаўляецца раскрыць лёс і месцазнаходжанне затрыманага. Паводле ацэнкі Amnesty International, такое ўтрыманне стварае абсалютную ўразлівасць перад катаваннямі і жорсткім абыходжаннем і можа быць прыраўнянае да гвалтоўнага знікнення[4].

Сучасныя інтэрпрэтацыі пашырылі выкарыстанне гэтага тэрміна — уключаючы ўмовы ўтрымання ўжо асуджаных, калі яны па сутнасці знаходзяцца ў поўнай ізаляцыі ад знешняга свету (напрыклад, ім абмяжоўваюць перапіску, не дапускаюць абаронцаў ці нават хаваюць іх месцазнаходжанне).

У найноўшай беларускай практыцы тэрмін *«incommunicado»* трывала ўвайшоў у выкарыстанне праваабаронцамі і СМІ ў сувязі з масавымі рэпрэсіямі пасля падзеяў 2020 года. Утрыманне зняволенага *incommunicado* азначае поўную яго ізаляцыю ад знешняга свету, ён не можа камунікаваць ні з кім, акрамя сваіх наглядчыкаў і, у асобных выпадках, іншых зняволеных. Іншымі словамі, *«зняволены без сувязі са знешнім светам»* пазбаўлены магчымасці ўсталёўваць які-небудзь кантакт з іншымі асобамі — сям'ёй, адвакатамі, незалежнымі лекарамі ці іншымі суб'ектамі[5]. Хоць масавае ўжыванне *incommunicado* ў Беларусі праявілася нядаўна, элементы падобнай практыкі прасочваюцца і раней. Яшчэ ў савецкі перыяд існавала формула «без права перапіскі», якая служыла такім эўфемізмам для крайняй меры расправы над палітзняволенымі. У незалежнай Беларусі да 2020 года выпадкі поўнай ізаляцыі зняволеных насілі адзінкавы характар і, як правіла, не з'яўляліся афіцыйна абвешчанай палітыкай — хутчэй, негалосным інструментам ціску ў асобных «непажаданых» выпадках. Напрыклад, сведчанні пра тое, што экс-кандыдат у прэзідэнты Андрэй Саннікаў пасля пратэстаў 2010 года каля паўгода правёў у турме фактычна *Incommunicado*[6].

---

4 https://www.amnesty.org/en/what-we-do/detention/#:~:text=Incommunicado%20%E2%80%93%20being%20detained%20without%20access,overcrowding%20and%20prolonged%20solitary%20confinement

5 Nigel Rodley, Treatment of Prisoners under International Law 2 nd edn. (Oxford University Press, 1999), p. 334.

6 https://novayagazeta.ru/articles/2024/07/11/inkommunikado#

У выніку можна сказаць, што incommunicado-ўтрыманне — гэта рэжым, пры якім чалавек ізаляваны ад знешняга свету і не мае магчымасці ўсталяваць сувязь з адвакатам, сям'ёй, незалежным медыцынскім персаналам, а інфармацыя пра яго месцазнаходжанне і стан хаваецца ўладамі. Такая ізаляцыя пазбаўляе затрыманага базавых прававых гарантый, робіць яго ўразлівым перад жорсткім абыходжаннем і катаваннямі, і прыроўніваецца да гвалтоўнага знікнення.

1.2. Міжнародныя стандарты ў галіне права на сувязь са знешнім светам

Беларусь з'яўляецца ўдзельніцай Міжнароднага пакта аб грамадзянскіх і палітычных правах, таму абавязаная выконваць гарантыі Пакта ў дачыненні да асобаў, пазбаўленых волі[7]. Артыкул 9 МПГПП абараняе права кожнага на свабоду і асабістую недатыкальнасць і патрабуе, каб арышт і затрыманне адбываліся строга на законных падставах і пад судовым кантролем. Згодна з пунктам 1, *«ніхто не можа быць адвольна арыштаваны ці затрыманы»*. У той жа час пункт 3 патрабуе, каб кожны, хто арыштаваны ці затрыманы паводле крымінальнага абвінавачання, быў *«неадкладна дастаўлены да суддзі ці іншай службовай асобы, упаўнаважанай законам ажыццяўляць судовую ўладу»*. Утрыманне чалавека ў таямніцы ад знешняга свету прама парушае гэты артыкул, паколькі пазбаўляе яго магчымасці неадкладна паўстаць перад судом і аспрэчыць законнасць свайго затрымання (права на habeas corpus, зафіксаванае ў п. 4 арт. 9). Як адзначана ў дакладзе Рады па правах чалавека ААН, нават калі б нацыянальны закон фармальна дазваляў сакрэтнае ўтрыманне пад вартай, гэта само па сабе супярэчыла б праву на свабоду і асабістую недатыкальнасць, замацаванаму ў МПГПП[8].

Артыкул 7 МПГПП забараняе катаваць каго-небудзь ці абыходзіцца жорстка, бесчалавечна, са знявагай да годнасці. А Артыкул 10 МПГПП патрабуе гуманнага абыходжання з кожным, хто пазбаўлены волі, і павагі да годнасці асобы зняволенага. КСК і іншыя органы неаднаразова падкрэслівалі, што працяглае ўтрыманне incommunicado можа трапляць

---

7 Міжнародны пакт аб грамадзянскіх і палітычных правах, Генеральная Асамблея, прыняты рэзалюцыяй 2200 A (XXI), 16 снежня 1996 года

8 A/HRC/13/42, п. 19

пад вызначэнне катавання[9] ці, прынамсі, бесчалавечнага абыходжання[10]. Бо ізаляцыя выкарыстоўваецца для псіхалагічнага ціску, часта суправаджаецца пагрозамі, а адсутнасць інфармацыі пра лёс чалавека стварае пакуты і яму, і сям'і. Характэрны прыклад — справа «El-Megreisi v. Лівія»[11]: заяўнік больш за тры гады ўтрымліваўся ў поўнай ізаляцыі ў невядомым месцы. У сваіх рашэннях КСК устанавіў парушэнне як артыкула 9, так і артыкулаў 7 і 10 Пакта. КСК адназначна зрабіў выснову, што заяўнік, «доўга ўтрымліваючыся incommunicado ў невядомым месцы, стаў ахвярай катаванняў і жорсткага, бесчалавечнага абыходжання і абыходжання, што прыніжае чалавечую годнасць і парушае артыкулы 7 і 10 (п. 1) МПГПП».

Такім чынам, па лініі МПГПП Беларусь абавязаная забяспечыць права кожнага затрыманага паведаміць сям'і пра свае затрыманне і месца знаходжання, доступ да адваката і медыцынскай дапамогі адразу пасля арышту. Гэтыя базавыя гарантыі прама выцякаюць з сукупнасці артыкулаў 7, 9, 10 Пакта і адпаведнай практыкі КПЧ. Аднак, як адзначыў Спецыяльны дакладчык па Беларусі, менавіта гэтыя артыкулы парушае Беларусь[12]. Больш падрабязна дадзеныя палажэнні Пакта будуць разгледжаныя ніжэй у кантэксце рэжыму incommunicado на стадыі затрымання і на стадыі адбыцця пакарання.

1.2.1. Міжнародныя стандарты права на сувязь са знешнім светам на стадыі затрымання

Стадыя затрымання — адна з самых уразлівых у плане магчымых парушэнняў правоў чалавека. Менавіта ў першыя гадзіны і дні пасля пазбаўлення волі чалавек у найбольшай рызыцы: ён яшчэ не асуджаны, не мае доступу да абароны, можа быць цалкам ізаляваны ад знешняга свету, а яго лёс — схаваны ад блізкіх і грамадства. Міжнародныя нормы асабліва жорстка рэгламентуюць гэты перыяд, зыходзячы з прынцыпу: затрыманы павінен быць пад юрыдычнай абаронай з першага моманту абмежавання волі.

Міжнародны пакт аб грамадзянскіх і палітычных правах усталёўвае, што ніхто не павінен быць адвольна затрыманы (артыкул 9), а кожны затрыманы павінен быць неадкладна праінфармаваны пра прычыны

---

9 Заўвага агульнага парадку № 20: Артыкул 7 (Абарона ад катаванняў і іншых жорсткіх, бесчалавечных ці прынізлівых для годнасці відаў абыходжання і пакарання), п. 6; КСК (Паведамленне A/54/44)

10 КПЧ, Рэзалюцыя № 2003/32: Катаванні і іншыя жорсткія, бесчалавечныя ці прынізлівыя для годнасці віды абыходжання ці пакарання (2003), п. 14

11 Паведамленне № 440/1990, *Ю. Эль-Мегрэйзі супраць Лівійскай Арабскай Джамахірыі* (меркаванні прынятыя 23 сакавіка 1994 года), Дакументы Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, *Афіцыйныя справаздачы Генеральнай Асамблеі*, A/49/40 (том II), арт. 129, пункт 5.4

12 A/HRC/56/65, п. 44

затрымання і мецьмагчымасць абскардзіць яго перад судом. Заўвага агульнага парадку № 35 да артыкула 9 падкрэслівае, што доступ да сям'і, адваката і лекара — гэта не проста права, а гарантыя, якая павінна быць забяспечаная як мага раней. Пункт 58 прама ўказвае: своечасовы і рэгулярны кантакт з адвакатамі, медыцынскім персаналам і сваякамі з'яўляецца ключавой умовай правамернасці ўтрымання пад вартай. Адсутнасць такой сувязі робіць затрыманне адвольным. А пункт 56 згадвае, што такое ўтрыманне часта суправаджаецца катаваннямі[13]. Ён прама заяўляе, што incommunicado-ўтрыманне стварае асабліва небяспечную зону беззаконня і рэкамендуе цалкам забараніць яго як практыку, несумяшчальную з міжнароднымі стандартамі.

Не менш важным з'яўляецца артыкул 7 МПГПП, які забараняе катаванні і іншыя формы жорсткага ці прынізлівага для годнасці абыходжання з затрыманым. У Заўвазе агульнага парадку № 20 да гэтага артыкула Камітэт па правах чалавека падкрэслівае неабходнасць мераў супраць утрымання пад вартай без сувязі са знешнім светам (incommunicado). Палажэнне артыкула 7 было таксама парушанае ў справе А.В. Муконга супраць Камеруна, калі аўтара «ўтрымлівалі без сувязі са знешнім светам, яму пагражалі катаваннем і забойствам, пазбаўлялі ежы і замыкалі ў камеры на некалькі дзён, пазбаўляючы яго прагулак»[14]. З улікам заўвагі агульнага парадку, згаданай вышэй, КПЧ, акрамя таго, адзначыў, што «поўная ізаляцыя асобы, якая ўтрымліваецца пад вартай ці ў турэмным зняволенні, можа атаясамлівацца з дзеяннямі, забароненымі артыкулам 7», і пастанавіў, што са сп. Муконгам «абыходзіліся жорстка, бесчалавечна і прынізліва для чалавечай годнасці» ў парушэнне дадзенага артыкула.

Збор прынцыпаў абароны ўсіх асобаў, якія затрымліваюцца ці ў зняволенні (1988)[15], прама ўсталёўвае ў артыкуле 16, што любы затрыманы павінен мець права неадкладна паведаміць сям'і і звязацца з адвакатам пры пераводзе з аднаго месца затрымання ці зняволення ў іншае. Нават у выпадку, калі следства патрабуе абмежаванняў, яны мусяць быць кароткатэрміновымі, строга абгрунтаванымі і абавязкова санкцыянаванымі судом. Прынцып 16(4) кажа, што апавяшчэнне сям'і павінна адпраўляцца без прамаруджвання і што адтэрміноўка апавяшчэння сям'і можа быць дапушчаная толькі на кароткі тэрмін і толькі ў выключных абставінах,

---

13 CCPR/C/GC/35, Заўвагі агульнага парадку № 35, п. 56.; Камітэт па правах дзіцяці, Заўвагі агульнага парадку №10, п. 87

14 Паведамленне № 458/1991, *А. В. Муконг супраць Камеруна* (меркаванні прынятыя 21 ліпеня 1994 года), Дакументы Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, *Афіцыйныя справаздачы Генеральнай Асамблеі*, A/49/40 (том II), арт. 178, пункт 9.4

15 Збор прынцыпаў абароны ўсіх асобаў, якія затрымліваюцца ці ў зняволенні ў якой бы там ні было форме, прыняты рэзалюцыяй 43/173 Генеральнай Асамблеі ад 9 снежня 1988 года, п. 16(4)

для палягчэння збору доказаў ці затрымання іншых правапарушальнікаў. Аднак Спецыяльны дакладчык па пытаннях катаванняў і іншых жорсткіх, бесчалавечных ці прынізлівых для годнасці відаў абыходжання ці пакарання заявіў, што пры любых абставінах асоба, пазбаўленая волі, павінна мець магчымасць паведаміць сваёй сям'і пра факт затрымання[16] і месца ўтрымання на працягу 18 гадзінаў[17].

Еўрапейскі камітэт па прадухіленні катаванняў адзначыў[18], што любыя абмежаванні гэтага права, звязаныя з законнымі інтарэсамі паліцэйскага расследавання, павінны быць выключнымі, дакладна вызначанымі, строга абмежаванымі па часе і суправаджацца адпаведнымі гарантыямі (фіксавацца ў пісьмовым выглядзе і патрабаваць ухвалення старэйшай службовай асобы праваахоўных органаў, не звязанай з гэтай справай, або пракурора).

Incommunicado-затрыманне, пры якім улады адмаўляюцца прызнаваць сам факт затрымання ці хаваюць месца ўтрымання чалавека, лічыцца міжнародным правапарушэннем і можа кваліфікавацца як гвалтоўнае знікненне. Гэтая норма адлюстраваная ў артыкуле 2 Міжнароднай канвенцыі аб абароне ўсіх асобаў ад гвалтоўных знікненняў (2006). У практыцы Камітэта па гвалтоўных знікненнях такія выпадкі разглядаюцца асабліва строга. На 132-й сесіі Камітэта быў разгледжаны выпадак Марыі Калеснікавай, якая, паводле скаргаў, на працягу доўгага часу знаходзілася без сувязі з сям'ёй, адвакатамі і грамадскасцю[19]. Пры гэтым Працоўная група па гвалтоўных знікненнях сумесна з іншымі механізмамі спецыяльных працэдураў заклікалі да неадкладных дзеянняў у сувязі з працяглым утрыманнем пад вартай без сувязі са знешнім светам Мікалая Статкевіча і Марыі Калеснікавай, якое, на іх думку, можа быць прыроўненае да гвалтоўнага знікнення. Гэтая сітуацыя была прызнаная тыповым прыкладам утрымання *incommunicado* на стадыі затрымання і кваліфікаваная як трывожны індыкатар магчымага знікнення.

Стадыя затрымання павінна заставацца пад асаблівым кантролем, і міжнароднае права настойліва патрабуе: ізаляцыя на гэтым этапе не можа быць нормай. Кожны чалавек, нават падазраваны, павінен мець магчымасць адразу паведаміць пра сваё затрыманне, быць абароненым ад гвалту і карыстацца мінімальнымі, але неад'емнымі правамі на абарону

---

16 Мінімальныя стандартныя правілы ААН абыходжання са зняволенымі (Правілы Нельсана Мандэлы), правіла 68; [Даклад Генеральнага сакратара A/68/295](), п. 41

17 Дакумент Арганізацыі Аб'яднаных [Нацый E/CN.4/1995/34](), *Даклад Спецыяльнага дакладчыка па пытанні аб катаваннях*, пункт 926 d). Дакумент Арганізацыі Аб'яднаных Нацый [E/CN.4/2003/68](), *Даклад Спецыяльнага дакладчыка па пытанні аб катавання*, пункты 26(g) і 26(i)

18 CPT, *12 th General Report*, CPT/Inf (1992) 15, 1992, п. 37

19 A/HRC/WGEID/132/1, п.п. 27, 28

і сувязь са знешнім светам. Камісія ААН па правах чалавека неаднаразова пацвярджала гэтую пазіцыю, апошні раз — у рэзалюцыі 2003 года, у якой яна прытрымлівалася думкі, што «працяглае ўтрыманне пад вартай без сувязі са знешнім светам можа спрыяць здзяйсненню катаванняў і можа само па сабе ўяўляць сабой форму жорсткага, бесчалавечнага ці зняважлівага для годнасці абыходжання ці нават катавання»[20].

1.2.2. Права на сувязь са знешнім светам на стадыі адбыцця пакарання

Міжнародныя стандарты абыходжання са зняволенымі зыходзяць з базавага прынцыпу: чалавек, нават адбываючы пакаранне, не губляе сваіх правоў, уключаючы права на сувязь са знешнім светам. Гэтыя кантакты — з сям'ёй, сябрамі, адвакатамі, дыпламатамі — граюць ключавую ролю ў забеспячэнні прававой абароны, псіхалагічнай устойлівасці і ў прадухіленні самавольства.

Мінімальныя стандартныя правілы ААН пра абыходжанне са зняволенымі[21] 1997 года прама паказваюць: зняволеным павінна быць дадзеная магчымасць рэгулярна мець зносіны з блізкімі — праз лісты, тэлефонныя званкі, асабістыя сустрэчы (Правіла 37). Тут важна падкрэсліць, што сустрэчы мусяць быць рэгулярнымі. Для замежнікаў — яшчэ і права на кантакт з консульскімі ці дыпламатычнымі прадстаўнікамі сваёй краіны (Правіла 38). Асабліва падкрэсліваецца, што асобы — затрыманыя ці зняволеныя — павінны неадкладна паведаміць сям'і пра сваё затрыманне ці перавод у іншую ўстанову (Правіла 92). Абмежаванні магчымыя, але толькі калі яны неабходныя для забеспячэння правасуддзя, парадку ці бяспекі.

Тая ж логіка ляжыць у аснове Збору прынцыпаў абароны ўсіх асобаў, якія ўтрымліваюцца пад вартай ці ў зняволенні, прынятага рэзалюцыяй 43/173 Генеральнай Асамблеяй ААН[22]. Прынцып 19 Збору замацоўвае, што зняволеным павінна быць забяспечанае права на перапіску і сустрэчы з сям'ёй у адэкватных умовах. Адмова ў гэтым праве можа быць расцэненая як парушэнне МПГПП — у прыватнасці, артыкула 7 і артыкула 10.

Адмова адміністрацыі турмы ў дазволе затрыманаму ці зняволенаму перапісвацца з чальцамі сям'і і прымаць іх наведванні можа парушаць

20 Камісія ААН па правах чалавека, Рэзалюцыя № 2003/32: Катаванні і іншыя жорсткія, бесчалавечныя ці прынізлівыя для годнасці віды абыходжання ці пакарання (2003), п. 14.

21 Мінімальныя стандартныя правілы абыходжання са зняволенымі, Рэзалюцыі *663 C (XXIV) ад 31 ліпеня 1957 года і 2076 (LXII) ад 13 траўня 1977 года/*

22 Збор прынцыпаў абароны ўсіх асобаў, якія былі затрыманыя ці зняволеныя ў якой бы там ні было форме, Прынятыя рэзалюцыяй 43/173 Генеральнай Асамблеі ад 9 снежня 1988 года, п. 19

як артыкул 7, так і пункт 1 артыкула 10 МПГПП. Напрыклад, у справе Эспіноза дэ Палай супраць Перу[23] аўтару не толькі было адмоўлена ў наведванні яго сям'і на працягу года пасля вынясення прысуду, але ён таксама не мог атрымліваць лісты ад сваёй сям'і і накіроўваць ім лісты. Гэта стала бесчалавечным абыходжаннем, якое супярэчыць артыкулу 7 МПГПП, а таксама парушэннем пункта 1 артыкула 10. Тым не менш, не зусім ясна, як часта, на думку КПЧ, зняволенаму трэба дазваляць бачыцца і перапісвацца са сваёй сям'ёй. У справе Эстрэла артыкул 17 МПГПП, разгледжаны ў спалучэнні з пунктам 1 артыкула 10, быў парушаны ў сілу той строгасці, з якой рэжым зняволення быў цэнзураваны і абмяжоўваўся турэмнай адміністрацыяй. Сп. Эстрэла сцвярджаў, што супрацоўнікі турэмнай адміністрацыі адвольна выдалялі сказы з лістоў і адхілялі іх адпраўку на працягу ўсяго тэрміну ўтрымання пад вартай, які складае два гады і чатыры месяцы. Паводле яго сцвярджэнняў, яму выдалі толькі 35 лістоў, прычым на працягу сямі месяцаў яму не далі ніводнага[24].

ЕСПЧ таксама разглядае пытанні перапіскі і кантактаў зняволеных, асабліва ў кантэксце артыкулаў 6 (права на справядлівае судовае разбіральніцтва) і 8 (права на павагу прыватнага жыцця і перапіскі) ЕКПЧ. У адпаведнасці з пунктам 1 артыкула 8 кожнаму чалавеку гарантуецца права на павагу яго асабістага і сямейнага жыцця, недатыкальнасці жылля і таямніцы карэспандэнцыі. Разам з тым пункт 2 гэтага артыкула ўсталёўвае, што ўмяшанне дзяржаўных органаў у ажыццяўленне дадзенага права дапускаецца толькі ў выключных выпадках: такое ўмяшанне павінна быць прадугледжанае законам, пераследваць законную мэту і быць неабходным у дэмакратычным грамадстве, напрыклад, у інтарэсах нацыянальнай бяспекі, грамадскага парадку, эканамічнага дабрабыту краіны, прадухілення злачынстваў, абароны здароўя, маральнасці ці правоў і свабодаў іншых асобаў.

У справе Макалума[25] ЕСПЧ вызначыў парушэнне артыкула 8 ЕКПЧ, паколькі адміністрацыя турмы затрымлівала лісты зняволенага яго адвакату і дэпутату парламента з-за таго, што яны ўтрымлівалі скаргі на ўмовы ўтрымання. Улады патрабавалі спачатку накіроўваць такія скаргі па ўнутранай працэдуры, а потым — у пакаранне — цалкам забаранілі зняволенаму перапіску на 28 дзён. Суд прызнаў, што такія меры неабгрунтавана абмежавалі права на павагу прыватнага жыцця і таямніцы карэспандэнцыі, гарантаванае артыкулам 8.

23 Паведамленне № 577/1994, *Р. Эспіноза дэ Палай супраць Перу* (меркаванні прынятыя 6 лістапада 1997 года), Дакументы Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, *Афіцыйныя справаздачы Генеральнай Асамблеі*, A/53/40 (том II), арт. 42, пункт 8.6

24 Паведамленне № 74/1980, *М. А. Эстрэла супраць Уругвая* (меркаванні прынятыя 29 сакавіка 1983), Дакументы Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, *Афіцыйныя справаздачы Генеральнай Асамблеі*, A/38/40, арт. 159, пункт. 10

25 ЕСПЧ, *Макалум супраць Злучанага Каралеўства*, рашэнне ад 30 жніўня 1990 г., Серыя A, № 183, арт. 15, § 31

У справе Голдэра[26] зняволены паскардзіўся на тое, што міністр унутраных спраў адмовіў яму ў дазволе падаць грамадзянскі пазоў супраць супрацоўніка турмы, што фактычна пазбавіла яго доступу да правасуддзя. ЕСПЧ указаў, што рашэнне пра допушчальнасць іску павінен прымаць толькі незалежны суд, а не выканаўчая ўлада, і прызнаў парушэнне права на зварот у суд па артыкуле 6 ЕКПЧ. Акрамя таго, улады перашкаджалі перапісцы Голдэра з адвакатам, не дазваляючы яму атрымаць юрыдычную кансультацыю. Суд прыйшоў да высновы, што такое ўмяшанне неабгрунтавана парушае права на павагу карэспандэнцыі, гарантаванае артыкулам 8 ЕСПЧ, паколькі не пераследвала ніводнай з легітымных мэтаў і не было неабходнае ў дэмакратычным грамадстве.

Як бачна, асабліва строга кантралююцца выпадкі ўмяшання ў перапіску з адвакатамі, але і асабістыя лісты не могуць блакавацца без важкай прычыны. Інакш, гэта не забеспячэнне правапарадку, а форма псіхалагічнага ціску і ізаляцыі, што можа перайсці мяжу паміж дапушчальнымі абмежаваннямі і бесчалавечным абыходжаннем.

Такім чынам, міжнароднае права патрабуе забяспечыць неадкладны і бесперапынны кантакт затрыманых і зняволеных са знешнім светам. Калі ў першыя гадзіны акцэнт робіцца на прадухіленне катаванняў і знікненняў, то на этапе зняволення ключавым становіцца гуманнае абыходжанне і захаванне сацыяльных сувязяў.

1.3. Нацыянальнае заканадаўства ў галіне права на сувязь са знешнім светам

Перад тым, як казаць пра нацыянальны закон, трэба ўдакладніць, што асобы, асуджаныя па палітычных матывах, апрыёры не павінны знаходзіцца ў месцах пазбаўлення волі. Працяглае ўтрыманне пазбаўленых волі асобаў без права са знешнім светам, калі чалавек не можа скарыстацца дапамогай адвакатаў і іншых прадстаўнікоў — для ажыццяўлення і абароны сваіх правоў і свабодаў — супярэчыць арт. 62 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь[27]. У сваю чаргу ч. 3 арт. 25 Канстытуцыі прадугледж-

26 ЕСПЧ, *Голдэр супраць Злучанага Каралеўства*, рашэнне ад 21 лютага 1975 г., Серыя А, № 18, § 40, арт. 20.

27 Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь 1994 года (са зменамі і дадаткамі, прынятымі на рэспубліканскіх рэферэндумах 24 лістапада 1996 г., 17 кастрычніка 2004 г. і 27 лютага 2022 г.) // ЭТАЛОН. Заканадаўства Рэспублікі Беларусь / Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь. — Мінск, 2022., *арт. 62, ч. 3, арт. 25*.

вае забарону катаванняў, жорсткага, бесчалавечнага або прынізлівага для яго годнасці абыходжання ці пакарання.

Беларускае заканадаўства фармальна прадугледжвае шэраг правоў зняволеных на камунікацыю. Згодна з ч. 1 арт. 85 Крымінальна-выканаўчага кодэкса (далей — КВК) Рэспублікі Беларусь, асуджаным дазваляецца атрымліваць і адпраўляць неабмежаваную колькасць лістоў і тэлеграм[28]. Права на перапіску з'яўляецца адным з базавых, і цэнзура карэспандэнцыі дапускаецца толькі ва ўсталяваных межах: лісты, якія адпраўляюцца і атрымліваюцца, праглядаюцца адміністрацыяй установы на прадмет забароненай інфармацыі, але не могуць затрымлівацца без прычыны (ч. 2 арт. 85 КВК). Выключэнне складаюць толькі звароты зняволеных у наглядныя дзяржорганы (скаргі, заявы) — іх цэнзураваць забаронена.

Акрамя перапіскі, заканадаўства гарантуе асуджаным права на тэлефонныя размовы і спатканні. Так, арт. 86 КВК вызначае парадак надання тэлефонных званкоў пры наяўнасці тэхнічнай магчымасці і па пісьмовай заяве асуджанага (звычайна размова пра некалькі званкоў у год або пра надзвычайныя выпадкі, напрыклад, паведаміць пра смерць блізкага).

Права на спатканні замацаванае ў арт. 83 КВК: асуджаным да пазбаўлення волі звычайна належаць кароткатэрміновыя спатканні да 4 гадзінаў і працяглыя — да 3 сутак, колькасць залежыць ад рэжыму калоніі.

Зняволеныя, якія знаходзяцца ў рэжыме incommunicado, фактычна пазбаўленыя і права на доступ да адваката. Артыкул 83(6) КВК замацоўвае, што спатканні з адвакатам магчымыя толькі па заяве. На практыцы гэтае палажэнне трактуецца як патрабаванне да зняволенага падаць пісьмовую заяву на спатканне з адвакатам з пазнакай яго імя[29]. Артыкулам 15 КВК прадугледжаны і абавязак адміністрацыі апавяшчаць сям'ю пра прыбыццё асуджанага ў папраўчую ўстанову — не пазней чым праз 3 дні з дня этапавання зняволенага ў калонію павінна быць накіраванае паведамленне сваякам. Фактычна на практыцы дадзеная норма не працуе, адміністрацыі папраўчых установаў не апавяшчаюць сваякоў, што стварае ім дадатковыя пакуты, калі яны не могуць зразумець, дзе знаходзяцца іх блізкія, ці жывыя яны.

Для асобаў, якія знаходзяцца пад вартай, існуюць асобныя законы. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь прадугледжвае ў арт. 25, што асоба, узятая пад варту, мае права на судовую праверку законнасці яе затрымання

28 «Крымінальна-выканаўчы Кодэкс Рэспублікі Беларусь 365-З ад 11 студзеня 2000 г., НРПА 22.10.2025, 5–2/3187» *арт. 15, арт. 83, ч. 6, арт. 85, ч. 1, 2, арт. 86*

29 A/HRC/59/59, п. 29

ці арышту, акрамя таго, у адрас асобы забараняюцца катаванні і жорсткае, бесчалавечнае, прынізлівае для яго годнасці абыходжанне. У крымінальна-працэсуальным заканадаўстве Рэспублікі Беларусь права затрыманага на сувязь з блізкімі прама рэгламентаванае шэрагам нормаў[30]. Ключавымі з'яўляюцца артыкулы 41, 115 КПК Беларусі, а таксама норма пра меркаванні следчага (арт. 36 КПК) у частцы дазволу спатканняў са сваякамі.

У адпаведнасці з артыкулам 41 пунктам 2 КПК пералічваюцца правы асобы, затрыманай па падазрэнні ў злачынстве. Згодна з падпунктам 4, падазраваны мае права паведаміць праз орган крымінальнага пераследу чальцам сям'і ці блізкім сваякам пра месца свайго ўтрымання пад вартай. Гэтая норма фармальна дае затрыманаму права на інфармаванне сям'і, аднак рэалізуецца яно не асабіста затрыманым, а праз орган, які вядзе крымінальны працэс. Іншымі словамі, падазраваны можа толькі прасіць следчы орган апавясціць яго сваякоў, але не мае гарантаванага самастойнага тэлефоннага званка ці іншай прамой сувязі на свой выбар.

Артыкул 115 КПК Беларусі ўсталёўвае абавязак праваахоўных органаў паведаміць пра факт затрымання сваякам затрыманага. Згодна з ч. 1 арт. 115, пра затрыманне асобы і месца знаходжання затрыманага орган, які вядзе крымінальны працэс і ажыццявіў затрыманне, абавязаны на працягу 12 гадзінаў з моманту фактычнага затрымання паведаміць каму-небудзь з паўнагадовых чальцоў яго сям'і ці блізкіх сваякоў, або даць магчымасць такога паведамлення самому затрыманаму.

Яшчэ адна важная норма, якая ўплывае на камунікацыю затрыманых з сям'ёй, утрымліваецца ў артыкуле 36 КПК Беларусі, які вызначае паўнамоцтвы следчага. Згодна з ч. 5 арт. 36 КПК, следчы мае права дазваляць спатканні блізкім сваякам і чальцам сям'і з асобай, якая ўтрымліваецца пад вартай, па крымінальнай справе, што знаходзіцца ў яго вытворчасці. Гэтая норма практычна азначае, што ўсе спатканні затрыманага ці зняволенага пад варту з роднымі ажыццяўляюцца толькі з дазволу следчага. Закон не замацоўвае ў затрыманага суб'ектыўнага права на такія спатканні. КПК Беларусі не змяшчае дакладных крытэраў ці тэрмінаў рэалізацыі гэтага дыскрэцыйнага паўнамоцтва следчага. Такім чынам, асоба, якая знаходзіцца пад вартай да суда, фактычна можа быць пазбаўленая кантактаў з сям'ёй на ўсім працягу папярэдняга расследавання, калі следчы палічыць патрэбным адмовіць у спатканні. Улічваючы сістэматычныя рэпрэсіўныя

---

30 «Крымінальна-працэсуальны Кодэкс Рэспублікі Беларусь 275-З ад 9.07.1999 г., НРПА 20.02.2025, 2/3147» *ч. 5, арт. 36, ч. 2, п. 4, арт. 41, ч. 1, арт. 115* б. д.

практыкі ў Беларусі з 2020 года, следчыя выкарыстоўваюць разгляданае права з мэтай ціску на палітычных зняволеных.

Акрамя таго, на стадыі следства, дзейнічае спецыяльны Закон «Пра парадак і ўмовы ўтрымання асобаў пад вартай»[31]. Артыкул 10 дадзенага Закона замацоўвае ключавыя правы затрыманых: права быць інфармаваным пра свае правы і парадак падачы зваротаў, права на асабістую бяспеку, гуманнае абыходжанне і павагу годнасці, права звяртацца са скаргамі, уключаючы ў суд, а таксама права на ўмовы ўтрымання, харчаванне, медыцынскую дапамогу і матэрыяльна-бытавое забеспячэнне. Права зняволеных пад вартай весці перапіску без абмежавання колькасці лістоў усталяванае ў арт. 18 разгляданага Закона. Пры гэтым уся карэспандэнцыя праходзіць праз адміністрацыю і трапляе пад цэнзуру. Перапіска павінна апрацоўвацца ва ўсталяваныя тэрміны, а важныя паведамленні, такія як звесткі пра смерць ці цяжкае захворванне сваякоў, перадаюцца неадкладна. Лісты, якія паступілі пасля этапавання зняволенага, перасылаюцца па новым месцы ўтрымання.

Такім чынам, перапіска і тэлефонныя званкі ў месцах утрымання пад вартай таксама кантралююцца і могуць абмяжоўвацца ў інтарэсах следства. Тым не менш, нават пры гэтых абмежаваннях, заканадаўца наўмысна не ўводзіць паняцці поўнага інфармацыйнага вакууму: камунікацыя можа цэнзуравацца ці патрабаваць дазволаў, але не забараняецца цалкам на працяглы тэрмін.

Забарона перапіскі для зняволеных прама парушае іх канстытуцыйнае права на свабоднае выказванне і атрыманне інфармацыі. Артыкул 25 таго ж закона замацоўвае права зняволеных на камунікацыю з абаронцамі і сустрэчы са сваякамі. Камунікацыя з адвакатам адбываецца сам-насам, канфідэнцыйна і без абмежаванняў па часе ці колькасці сустрэчаў. Спатканні са сваякамі дапускаюцца з дазволу органа расследавання, праводзяцца пад візуальным кантролем і доўжацца тры гадзіны. Для адваката дастаткова прад'явіць пасведчанне і ордэр, а для іншых абаронцаў — рашэнне суда і дакумент, які сведчыць асобу. Закон таксама прадугледжвае абмежаванні спатканняў на час правядзення працэсуальных дзеянняў.

Такім чынам, дзейныя нормы фармальна супрацьстаяць адвольнаму пазбаўленню сувязі: і КВК, і іншыя акты змяшчаюць палажэнні, якія

---

31 Закон Рэспублікі Беларусь «Аб парадку і ўмовах утрымання асобаў пад вартай» № 215–З ад 16.03.2003 г., НРПА № 150-З, ад 01.01.2015 г. N 232-З, *арт. 10, 18, 25*

прадугледжваюць, што зняволены мае права на кантакты са знешнім светам, нават калі працэдура гэтых кантактаў рэгламентаваная.

Асаблівасці беларускага адміністратыўнага працэсу ў тым, што заканадаўства не прадугледжвае частку правоў як затрыманага, так і асобы, якая адбывае адміністратыўны арышт як спагнанне.

У адміністратыўным працэсе права на тэлефонны званок пры затрыманні адсутнічае. Згодна з ч. 3 арт. 8.2. Працэсуальна-выканаўчы кодэкс аб адміністратыўных правапарушэннях (далей — ПВКаАП) па просьбе затрыманага пра месца яго знаходжання на працягу трох гадзінаў апавяшчаюцца паўнагадовыя чальцы яго сям'і, блізкія сваякі, абаронца, наймальнік, з якім затрыманы знаходзіцца ў працоўных адносінах, адміністрацыя ўстановы адукацыі, навучэнцам якой з'яўляецца затрыманы. Абавязак паведаміць пра затрыманне ў органа, які вядзе адміністратыўны працэс, ёсць толькі ў дачыненні да непаўнагадовых. Пры іх затрыманні бацькі (асобы, якія іх замяняюць) павінны быць неадкладна апавешчаныя. Аднак, на практыцы названае права фактычна не рэалізуецца.

Згодна з арт. 2.8. ПВКаАП фізічная асоба, у дачыненні да якой вядзецца адміністрацыйны працэс, мае права на абарону. Гэтае права яна можа рэалізоўваць як асабіста, так і з дапамогай абаронцы. Суддзя, службовая асоба органа, які вядзе адміністрацыйны працэс, абавязаны растлумачыць фізічнай асобе, у дачыненні да якой вядзецца адміністратыўны працэс, нададзеныя ёй правы і прыняць меры да таго, каб яна мела фактычную магчымасць выкарыстоўваць усе ўсталяваныя ПВКаАП сродкі і спосабы для сваёй абароны.

У адпаведнасці з п. 6 ч. 1 арт. 20.5. ПВКаАП адміністратыўна арыштаваныя маюць права карыстацца паслугамі адваката ці іншых асобаў, якія маюць права на наданне юрыдычнай дапамогі.

Згодна з п.п. 114 і 115 Правілаў унутранага распарадку месцаў адбыцця адміністратыўнага арышту, зацверджаных пастановай Міністэрства ўнутраных спраў Рэспублікі Беларусь ад 20.10.2015 № 313 (далей — ПУР № 313) адміністратыўна арыштаванаму даюцца спатканні з адвакатам. Яны даюцца начальнікам месца адбыцця адміністратыўнага арышту на падставе дакументаў, што пацвярджаюць іх паўнамоцтвы (пасведчанні адваката і даверанасці, афармленай у простай пісьмовай форме, ці ордэра або афармленай у адпаведнасці з заканадаўствам даверанасці і дакумента, які пацвярджае асобу). Спатканні праводзяцца з улікам агульнай чаргі.

Пры гэтым на практыцы спатканне з адміністратыўна арыштаванымі не даецца, супрацоўнікі месцаў адбыцця адміністратыўнага арышту спасылаюцца або на эпідэміялагічную сітуацыю, або на адсутнасць вольных месцаў у пакоях для спаткання.

Што тычыцца права на атрыманне карэспандэнцыі і тэлефонных званкоў падчас адбыцця адміністратыўнага арышту, то заканадаўства прадугледжвае шэраг абмежаванняў і ў той жа час шэраг правоў адміністратыўна арыштаваных. Згодна з ч. 10 арт. 20.7. ПВКаАП ім дазваляецца атрымліваць і дасылаць лісты і тэлеграмы без абмежавання іх колькасці. Адпраўленне лістоў і тэлеграмаў ажыццяўляецца за кошт уласных сродкаў адміністратыўна арыштаваных. Карэспандэнцыя, якая атрымліваецца і адпраўляецца адміністратыўна арыштаванымі, падпадае пад цэнзуру.

У сваю чаргу п. 54 ПУР № 313 усталёўвае, што лісты і тэлеграмы, якія паступілі ў адрас адміністратыўна арыштаваных, а таксама лісты і тэлеграмы, якія адпраўляюцца адміністратыўна арыштаванымі, праглядаюцца супрацоўнікамі месца адбыцця адміністратыўнага арышту.

У адпаведнасці з ч. 6 арт. 20.7. ПВКаАП адміністратыўна арыштаваным па рашэнні кіраўніка адміністрацыі месца адбыцця адміністратыўнага арышту могуць быць дазволеныя тэлефонныя размовы з аплатай з уласных сродкаў адміністратыўна арыштаванага. Згодна з п.п. 65 і 66 ПУР № 313 начальнік месца адбыцця адміністратыўнага арышту можа дазволіць адміністратыўна арыштаваным тэлефонныя размовы. На тэрыторыі месца адбыцця адміністратыўнага арышту (органа ўнутраных спраў) для вядзення тэлефонных размоваў ўсталёўваюцца таксафоны. Для атрымання дазволу на тэлефонную размову адміністратыўна арыштаваны пісьмова звяртаецца да начальніка месца адбыцця адміністратыўнага арышту, пры гэтым пазначае тэлефонны нумар, прозвішча, уласнае імя, імя па бацьку (калі такое ёсць), адрас месца жыхарства (месца знаходжання) асобы, якой будзе адрасаваны званок (п. 68 ПУР № 313).

Нягледзячы на пазначаныя нормы заканадаўства, фактычныя разгледжаныя правы адміністратыўна арыштаваных не выконваюцца на практыцы ў сувязі са злоўжываннямі службовых асобаў, якія рэалізуюць парадак адбыцця адміністратыўнага арышту. У адміністратыўна арыштаваных фактычна адсутнічае доступ да пісьмовых прыладаў і паперы для падачы якой-небудзь заявы.

1.4. Неадпаведнасць беларускага заканадаўства міжнародным стандартам

Нягледзячы на апісаныя нормы, у рэальнасці беларускія ўлады знайшлі спосабы дэ-факта ўводзіць для некаторых зняволеных рэжым поўнага *incommunicado*, выкарыстоўваючы дысцыплінарныя меры і прабелы заканадаўства. Найбольш распаўсюджаны механізм — бясконцае змяшчэнне зняволенага ў штрафны ізалятар (ШІЗА) ці памяшканне камернага тыпу (ПКТ) на падставе парушэнняў рэжыму[32]. Згодна з унутранымі правіламі, ч. 1 артыкула 114 КВК, калі асуджаны знаходзіцца ў штрафным ізалятары, ён пазбаўлены права на спатканні, тэлефонныя званкі і атрыманне перадач, а перапіска ў яго істотна абмежаваная[33]. Адміністрацыя калоніі можа не перадаваць яму лісты ў перыяд спагнання, а новыя лісты ад яго — не выпускаць з установы да выхаду з ШІЗА[34]. Фармальна гэтыя абмежаванні часовыя, але на практыцы палітычных зняволеных пераводзяць з ШІЗА ў ПКТ і назад цыклічна, не даючы выйсці ў звычайныя ўмовы. У выніку *дэ-факта* чалавек месяцамі сядзіць адзін у камеры, не перасякаецца нават з іншымі зняволенымі, не кажучы ўжо пра знешніх наведвальнікаў, і цалкам адрэзаны ад турэмных навінаў (так званага «турэмнага радыё»). Пры гэтым адміністрацыя пераконвае самога зняволенага, нібыта лісты яму не прыходзяць, і да яго ніхто не спрабуе патрапіць[35].

Беларускае заканадаўства пра парадак затрымання і ўтрымання пад вартай сур'ёзна адстае ад міжнародных стандартаў у частцы забеспячэння правоў чалавека. Па-першае, дапускаецца адтэрміноўка апавяшчэння сям'і пра затрыманне да 12 гадзінаў без неабходнасці называць прычыны, што супярэчыць патрабаванню неадкладнага інфармавання, замацаваному ў артыкулах 9 і 10 МПГПП і пацверджанаму Камітэтам па правах чалавека. Такая затрымка стварае рызыку incommunicado-ўтрымання і пагаршае пакуты сям'і, якая застаецца ў няведанні пра лёс блізкага. Па-другое, КПК дае права на спатканні выключна па меркаванні следчага, не ўсталёўваючы мінімальных гарантый на перапіску ці сустрэчы. Гэта прыводзіць да поўнай ізаляцыі затрыманых, асабліва па палітычных справах: лісты блакуюцца, спатканні не дазваляюцца, тэлефонныя званкі немагчымыя.

---

32 A/HRC/56/65, п. 35

33 «Пастанова Міністэрства ўнутраных спраў Рэспублікі Беларусь "Аб зацвярджэнні Правілаў унутранага распарадку папраўчых устаноў адкрытага тыпу" 13.01.2017 г. № 15, НРПА 09.06.2017 г., 8/32093», *арт. 102*

34 BLR 4/2023

35 https://novayagazeta.ru/articles/2024/07/11/inkommunikado#

На гэтым фоне асабліва ўразлівым застаецца статус зняволеных — у адрозненне ад затрыманых, іх правы на сувязь са знешнім светам амаль не абароненыя законам. Рэжым кантактаў з сям'ёй, лісты і візіты рэгулююцца ўнутранымі правіламі, якія дапускаюць шырокія абмежаванні, аж да поўнай ізаляцыі. У спалучэнні з адсутнасцю эфектыўнага кантролю гэта стварае перадумовы для сістэмных парушэнняў, уключна з катаваннямі і гвалтоўнымі знікненнямі.

Гэта не проста парушэнне працэдуры — гэта знікненне. І чым менш знешніх пунктаў доступу да зняволенага, тым вышэйшая рызыка жорсткага абыходжання, ціску, катаванняў. Таму права на кантакт са светам — гэта не толькі гуманнасць, гэта падмурак бяспекі. Менавіта ў першыя гадзіны чалавек можа быць катаваны, таму органы старанна хаваюць месцазнаходжанне затрыманай асобы.

2. ПРАКТЫКА ВЫКАРЫСТАННЯ *INCOMMUNICADO* Ў БЕЛАРУСІ

Як казалася раней, практыка ўтрымання зняволеных у рэжыме поўнай ізаляцыі ад знешняга свету першапачаткова выкарыстоўвалася ў выключных выпадках для барацьбы з тэрарызмам. З часам тэрмін, уведзены для экстрэмальных сітуацый, быў пераняты аўтарытарнымі рэжымамі ў якасці інструмента рэпрэсій супраць палітычных апанентаў. Трымаць чалавека ў стане *incommunicado* азначае пазбавіць яго голасу і ізаляваць ад падтрымкі грамадства — менавіта гэтага дамагаюцца дыктатуры пры прыцісненні іншадумства.

2.1. Мэты выкарыстання рэжыму *incommunicado* ў Беларусі

Прычыны выкарыстання рэжыму *incommunicado* ў Беларусі наўпрост звязаныя з імкненнем уладаў задушыць любую пагрозу свайму рэжыму і запалохаць грамадства. Афіцыйна гэтыя меры абгрунтоўваюцца мерkаваннямі бяспекі і барацьбой з экстрэмізмам і тэрарызмам. Пасля пратэстаў 2020 года беларускія ўлады фактычна прыраўнялі палітычнае іншадумства да «экстрэмізму» ці «тэрарызму», выкарыстоўваючы адпаведныя

крымінальныя артыкулы супраць нязгодных[36]. Паводле надуманых абвінавачванняў у распальванні варожасці, змове, масавых беспарадках і іншых «цяжкіх злачынствах» супраць дзяржавы актывістаў і апазіцыйных лідараў абвяшчаюць асабліва небяспечнымі злачынцамі. У афіцыйнай рыторыцы стварэнне пагрозы нацыянальнай бяспецы служыць нагодай для самых суворых абмежаванняў, уключаючы поўную ізаляцыю зняволеных. Аднак сапраўдныя матывы выкарыстання рэжыму *incommunicado* носяць рэпрэсіўна-карны характар. Цалкам пазбаўляючы палітычнага вязня сувязі з навакольным светам, улады дамагаюцца адразу некалькіх мэтаў.

Па-першае, ізаляцыя выступае дадатковым катаваннем, псіхалагічным ціскам на зняволенага. Вязень пакутуе ад нявызначанасці і адчування забыцця, а яго сваякі — ад адсутнасці якіх-небудзь вестак, што шматкроць узмацняе пакаранне. Асабліва тут трэба згадаць стадыю затрымання. Пры затрыманні чалавек нярэдка апынаецца ў своеасаблівай «шэрай зоне», калі яго фактычнае месцазнаходжанне і прававы статус наўмысна хаваюцца органамі ўлады. На пачатковым этапе сілавыя структуры часта не пацвярджаюць факт затрымання, не даюць інфармацыі пра месца знаходжання і не дапускаюць адваката, пакідаючы сваякоў у стане нявызначанасці: тэлефонныя званкі ў РАУС, ІЧУ ці калоніі не даюць выніку, а фраза «ў нас такога няма»[37] становіцца стандартным адказам[38]. Такая практыка выкарыстоўваецца для таго, каб на працягу крытычных першых гадзінаў пазбегнуць якой-небудзь адказнасці за магчымы гвалт, псіхалагічны ціск ці парушэнне працэсуальных гарантый. Пакуль чалавек «афіцыйна не знойдзены», у дзяржавы фармальна няма абавязку тлумачыць, што з ім адбываецца, — і менавіта гэта робіць першыя гадзіны і дні затрымання найбольш уразлівым перыядам з пункту гледжання рызыкі жорсткага абыходжання і знікнення.

Па-другое, рэжым *incommunicado* перашкаджае ўцечцы інфармацыі пра тое, што адбываецца з палітзняволеным. Група экспертаў ААН па Беларусі адзначыла, што рэжым ізаляцыі ад знешняга свету выкарыстоўваецца як «стратэгія» пакараць палітычных апанентаў і схаваць доказы іх збіцця і катаванняў[39]. Не атрымліваючы лістоў і званкоў, родныя і праваабаронцы не могуць своечасова даведацца пра стан здароўя, умовы ўтрымання ці магчымыя факты ціску і катаванняў. Гэта развязвае рукі супрацоўнікам папраўчых установаў, і адсутнасць знешняга кантролю ставарае спрыяльную глебу для злоўжыванняў. Фактычна, утрыманне чалавека без

36 Закон Рэспублікі Беларусь «Аб супрацьдзеянні экстрэмізму» ад 17 ліпеня 2023 г. № 292-З, НРПА 22.07.2023 г., 2/3012

37 https://prisoners.spring96.org/be/person/dzjanis-salmanovicz

38 CCPR/C/46/D/440/1990 (ад 16 кастрычніка 1992)

39 BLR 5/2020, BLR 7/2020, BLR 9/2020, BLR 11/2021, A/HRC/WGAD/2021/23 і A/HRC/WGAD/2022/24

сувязі са знешнім светам ператвараецца ў прамежкавую стадыю перад гвалтоўным знікненнем: калі ўлады цалкам хаваюць лёс вязня, ім лягчэй схаваць магчымыя трагічныя наступствы рэпрэсій.

Па-трэцяе, поўная ізаляцыя мае на мэце зламаць волю і супраціў самых непрымірымых супернікаў рэжыму[40]. Як правіла, у Беларусі без сувязі са светам пакідаюць найбольш вядомых і прынцыповых палітзняволеных — тых, хто нават за кратамі працягвае адкрыта адстойваць свае погляды ці адмаўляецца прасіць пра памілаванне. Менавіта такіх людзей улады імкнуцца максімальна дэмаралізаваць, змясціўшы ў інфармацыйны вакуум. У асобных выпадках ізаляцыя выкарыстоўваецца як сродак ціску, каб прымусіць зняволенага пайсці на саступкі. Напрыклад, зняволены, пазбаўлены лістоў і сустрэчаў, можа задумацца пра напісанне прашэння аб памілаванні дзеля магчымасці звязацца з сям'ёй. Пазбаўленне ж доступу да адваката ўскладняе абскарджанне прысуду і іншую прававую барацьбу, пакідаючы чалавека сам-насам з турэмнай машынай. Каментуючы працяглае ўтрыманне Марыі Калеснікавай без сувязі са знешнім светам, яе сястра Таццяна Хоміч указала на меркаваныя мэты падобнай практыкі:

> *«Ламаць псіхалагічна людзей, каб яны мянялі сваё меркаванне, сваю пазіцыю і г. д. Я думаю, што часткова і каб людзі пра іх забываліся»[41].*

Па-чацвёртае, рэжым *incommunicado* нясе і застрашальную функцыю для грамадства. Калі вядомыя постаці фактычна знікаюць у турме на доўгія месяцы, гэта служыць сігналам астатнім апанентам улады. Дэманстратыўна жорсткае абыходжанне — гэта свайго кшталту прэвентыўная мера, закліканая адбіць у патэнцыйных пратэстоўцаў жаданне супраціўляцца.

Такім чынам, рэжым поўнага пазбаўлення сувязі палітычных зняволеных са знешнім светам выкарыстоўваецца беларускімі ўладамі мэтанакіравана і выбарча — супраць тых, каго рэжым лічыць найбольшай пагрозай, і з адзінай мэтай — утрымаць уладу любой цаной.

Як у міжнароднай практыцы, так і ў беларускай, арышт і ўтрыманне без сувязі са знешнім светам бываюць рознымі па працягласці. Камітэт па правах чалавека не выдзяляе стандартных тэрмінаў, пры якіх можна лічыць, што *incommunicado*-рэжым надышоў і парушае правы. Тэрміны заўсёды залежаць ад кантэксту падзей, ад патэрнаў паводзінаў

40 https://planbmedia.io/important/research/izolyaciya-kolesnikovoj-ne-prihot-nachalnika-kolonii-inkommunikado-zakljuchennyh-kak-popytka-zacementirovat-stabilnost.html

41 https://www.youtube.com/watch?v=H_u80 Kot44 s

уладаў. Міжнародныя органы толькі рэкамендуюць апавяшчаць сваякоў настолькі хутка, наколькі гэта магчыма і надаваць рэгулярныя камунікацыі. Так, бывае кароткатэрміновае інкамунікада, калі праходзяць дні, тыдні, а часам і месяцы ізаляцыі падчас этапавання ці дысцыплінарных штрафаў (ШІЗА, «ПКТ»)[42]. Варта адзначыць, што такія меры, як утрыманне ў ШІЗА без сувязі са знешнім светам, датычацца і непаўнагадовых, якія з'яўляюцца асабліва ўразлівай групай зняволеных і патрабуюць асаблівай абароны правоў[43].

«Абсалютна інфармацыя не даходзіла, бо вас трымаюць у такім інфармацыйным вакууме. Калі вы знаходзіцеся месяц за месяцам у ШІЗА і ПКТ, абсалютна ніякай інфармацыі да вас не даходзіць... Сядзіш у ШІЗА, ты разумееш для чаго яны цябе кінулі ў ШІЗА. Для таго, каб зрабіць новы 411-ты артыкул»[44]

Існуюць і доўгатэрміновыя выпадкі, беларускія праваабаронцы вылучаюць тры складнікі рэжыму incommunicado, і самыя галоўныя з іх — гэтая адсутнасць у блізкіх сувязі з палітзняволеным на працягу 3 месяцаў і больш, і адсутнасць доступу да адваката[45]. Апісваючы наступствы працяглага ўтрымання без сувязі са знешнім светам, палітзняволены Ігар Лосік адзначаў:

«Першы год атрымліваў па 50–70 лістоў за дзень. Потым усё заблакавалі, і з лютага 2023 года ніводнага ліста не атрымаў, быў у рэжыме "інкамунікада". Лісты вельмі моцна падтрымлівалі маральна. Сваты імкнуліся зрабіць як належыць. З часам звыкся і з "інкамунікада". Навіны галоўныя па вялікім рахунку ўсе ведаў, але толькі не візуальна, таму зараз праглядаю самыя топавыя відэа»[46]

Характарызуючы псіхалагічныя наступствы кароткатэрміновай, але паўторнай ізаляцыі, Паліна Шарэнда-Панасюк сведчыла:

«Ты разумееш, што сядзіш 10 дзён, а потым яшчэ накінуць 10 дзён, а потым яшчэ 10 дзён. І ты не можаш так, што ты адключыла свой мозг і ўключыш яго зноў праз месяц. Кожную секунду з гэтых 10 дзён ты вымушаны пратырчаць у гэтых сценах, у гэтых здзеках, і ты не можаш нічога зрабіць.

---

42 https://freedomhouse.org/article/wherearethey-when-political-prisoners-are-held-incommunicado
43 A/HRC/59/59, п. 20
44 https://www.youtube.com/watch?v=SIGlXuu0 XDs
45 https://spring96.org/be/news/119019
46 https://surl.li/atdztu

Адчуванне такога бяссілля. Толькі ўнутраны дух, ты разумееш, што павінен захаваць свой дух, каб проста не зламацца, не разпаўзціся там»[47]

І асобна варта вылучыць *incommunicado* пры затрыманні: тут тэрмін разлічваецца па гадзінах і нават 18 гадзінаў знаходжання без сувязі са сваякамі, а ў выпадку сустрэчы з адвакатам 24 гадзіны — ужо могуць лічыцца парушэннем[48]. Аднак у гэтым выпадку ўсё залежыць ад кожнага канкрэтнага выпадку і патрабуе разгляду судом. Гэта могуць быць першыя дні ў СІЗА і ІЧУ.

«Мае родныя не ведалі дзе, што са мной 3 дні, калі на Акрэсціна на гэтых допытах, ніхто нічога не казаў. Ведалі, што людзей хапаюць і далей яны знікаюць — ні слова, ні духу. Патэлефанаваць родным, проста бацькам — не далі»[49]

«Эмацыйна вельмі ціснула на псіхіку, што родныя не ведалі дзе мы, тым больш людзі перажывалі многія: у кагосьці бабулі, дзядулі ў пажылым вельмі моцна ўзросце, і яны больш уражлівыя. Ці мала што можа адбыцца, калі чалавек сышоў з дому. Званка ніхто не даў зрабіць»[50]

«Пасля 15-ці сутак павезлі ў турму ў Жодзіна — такім чынам, каб сваякі не змаглі перадачу зрабіць, то бок, каб яны не ведалі, дзе я знаходжуся. Калі мяне забіраў з дому ГУБАЗ, узброеныя людзі ўварваліся, мне нават не далі паведаміць жонцы, дзе я знаходжуся і куды мяне забіраюць. Жонка не ведала на працягу двух месяцаў, дзе я знаходжуся, у якой турме, якім ІЧУ»[51]

«Я збольшага стараўся спаць, бо не ведаў, што мне рабіць і перажываў, не давалі ж ні патэлефанаваць, ні паведаміць, дзе я, што я. У РУУС увогуле нікому не давалі патэлефанаваць. Нават калі адвакаты прыходзілі, хутчэй за ўсё, не прыходзілі, не пускалі нікога»[52]

---

47 https://www.youtube.com/watch?v=SIGIXuu0 XDs
48 E/CN.4/2002/76, (f), p. 9
49 Фрагмент дакументавання з архіва Міжнароднага камітэта па расследаванні катаванняў у Беларусі
50 Фрагмент дакументавання з архіва Міжнароднага камітэта па расследаванні катаванняў у Беларусі
51 Фрагмент дакументавання з архіва Міжнароднага камітэта па расследаванні катаванняў у Беларусі
52 Фрагмент дакументавання з архіва Міжнароднага камітэта па расследаванні катаванняў у Беларусі

«Мае сваякі, сябры прыязджалі ў гэты РУУС Завадскі, пыталіся ці там я, ім адказвалі, што не, такога тут няма, мяне ніхто не мог знайсці, не далі патэлефанаваць, ні адвакату, нікому. Фактычна мае правы ў гэтым плане былі парушаныя»[53]

2.2. Выпадкі ўтрымання ў рэжыме *incommunicado* ў Беларусі

Ніжэй будуць прыведзеныя выпадкі палітзняволеных у Беларусі, якія ўтрымліваліся ў рэжыме incommunicado, без лістоў, званкоў, спатканняў з роднымі і без доступу да адваката. Практычна для ўсіх палітзняволеных характэрная працяглая ізаляцыя ў ШІЗА ці ПКТ.

ІМЯ:

Мікалай Статкевіч

Дата затрымання:
31 траўня 2020 года

Дата прысуду і пакаранне:
14 снежня 2021 года, 14 гадоў пазбаўлення волі

Дата вызвалення:
19 лютага 2026 года

Сутнасць абвінавачання:
ч. 1, арт. 293 КК — Арганізацыя масавых беспарадкаў
арт. 342 КК — Арганізацыя ці ўдзел у групавых дзеяннях, якія груба парушаюць грамадскі парадак

Тэрмін *incommunicado*:
правёў без сувязі са знешнім светам 160 дзён

53 Фрагмент дакументавання з архіва Міжнароднага камітэта па расследаванні катаванняў у Беларусі

Прыкладам доўгатэрміновага incommunicado-ўтрымання можа служыць кейс **Мікалая Статкевіча**[54] — апазіцыйнага палітыка, лідара незарэгістраванай Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (Народная Грамада), былога кандыдата ў прэзідэнты. Аднаго са стваральнікаў грамадскага аб'яднання «Беларускае аб'яднанне ваенных». Адбываў тэрмін у папраўчай калоніі №13 (г. Глыбокае). У рэжыме поўнай ізаляцыі знаходзіўся з лютага 2023 года, а адміністрацыя калоніі спасылалася на тое, што «няма заявы зняволенага», таму адваката ні разу не пусцілі, тэлефонныя званкі, спатканні і перадачы былі забароненыя. Апошні ліст яго жонцы Марыне Адамовіч прыйшоў 9 лютага 2023 года. Статкевіча трымалі ў адзіночнай камеры, яго ўвесь час пераводзілі з ШІЗА ў ПКТ і назад. Адміністрацыя сцвярджала, быццам сам Статкевіч «не хоча тэлефанаваць ці пісаць», што сваякі расцэньвалі як цынічную хлусню. Марына Адамовіч рэгулярна адзначала ў сацсетках «юбілеі» невядомасці: 100, 200, 300 дзён без вестак. На 500-ты дзень поўнай ізаляцыі яна напісала:

> *«Сёння роўна 500 дзён поўнай невядомасці. 1484 дні за кратамі. Прорва. Бездань. Колькі чарнаты і зла, колькі нізкіх энергій у гэта ўкладзена. Але святло абавязкова разгоніць цемру. Сёння гэта асабліва відавочна»*[55]

11 верасня 2025 г. стала вядома, што 52 палітзняволеных беларускага рэжыму прымусова перамясцілі на тэрыторыю Літвы, сярод вызваленых быў і Мікола Статкевіч. Палітзняволены адмовіўся ад дэпартацыі, пакінуў аўтобус і застаўся на нейтральнай паласе.

Праз некалькі дзён з'явіліся паведамленні, што яго вярнулі ў глыбоцкую калонію, але пацверджанняў гэтаму няма. Марына Адамовіч падала заяву пра ягонае знікненне і распавяла, што змагла вельмі коратка паразмаўляць з Мікалаем па чужым тэлефоне. Ён паведаміў, што яго спрабуюць вывезці, але ён мае намер вярнуцца ў Беларусь. Паводле словаў відавочцаў, побач з ім знаходзіліся супрацоўнікі спецслужбаў, якіх не было відаць на камерах.

21 лістапада 2025 года Адамовіч атрымала першы за два з паловай месяцы афіцыйны адказ ад Міністэрства ўнутраных спраў. «Паведамляю, што Статкевіч М. В. адбывае пакаранне згодна з прыгаворам Гомельскага абласнога суда ад 14.12.2021», — паведамляецца ў дакуменце.[56] А 23 верасня 2025 года група незалежных экспертаў ААН рашуча асудзіла спробу

54 https://prisoners.spring96.org/be/person/mikalaj-statkievich
55 https://novayagazeta.ru/articles/2024/07/11/inkommunikado
56 https://news.zerkalo.io/life/114219.html

дэпартацыі з Беларусі і далейшае знікненне Статкевіча[57]. «Ёсць важкія падставы меркаваць, што Статкевіч стаў ахвярай гвалтоўнага знікнення і адвольнага затрымання. Мы заклікаем Беларусь надаць інфармацыю пра яго лёс і месцазнаходжанне, а таксама пра стан ягонага здароўя», — заявілі эксперты. 19 лютага 2026 года стала вядома, што Мікалай на волі, 21 студзеня ў яго здарыўся інфаркт галаўнога мозгу — ён аднаўляецца і пакуль мае праблемы з маўленнем. Цяпер Мікалай дома ў Беларусі з жонкай.

ІМЯ:

Віктар Бабарыка

Дата затрымання:
18 чэрвеня 2020 года

Дата прысуду і пакаранне:
6 ліпеня 2021 года, 14 гадоў

Дата вызвалення:
13 снежня 2025 года

Сутнасць абвінавачання:
ч. 2, арт. 235 КК — Легалізацыя («адмыванне») сродкаў, атрыманых злачынным шляхам
ч. 3, арт. 430 КК — Атрыманне хабару

Тэрмін *incommunicado*:
правёў без сувязі са знешнім светам 1041 дзень

Віктар Бабарыка[58] і **Максім Знак**[59] — два фігуранты «справы Каардынацыйнай рады». Віктар Бабарыка — былы кіраўнік банка і апазіцыйны кандыдат. Максім Знак — юрыст штаба Бабарыкі і член прэзідыума Каардынацыйнай рады. Абодва пачалі адбываць тэрміны ў 2021 годзе і спачатку

57 https://www.ohchr.org/ru/press-releases/2025/09/belarus-un-experts-denounce-disappearance-mikalai-statkevich-after-his
58 https://prisoners.spring96.org/be/person/victar-babaryka
59 https://surl.li/rkklxw

ІМЯ:

Максім Знак

Дата затрымання:
9 верасня 2020 года

Дата прысуду і пакаранне:
6 верасня 2021 года,
10 гадоў пазбаўлення волі

Дата вызвалення:
13 снежня 2025 года

Сутнасць абвінавачання:

ч. 3, арт. 361 КК — Заклікі да дзеянняў, накіраваных на нанясенне шкоды нацыянальнай бяспецы Рэспублікі Беларусь

ч. 1, арт. 357 КК — Змова з мэтай захопу ўлады неканстытуцыйным шляхам

ч. 1, арт. 361-1 КК — Стварэнне экстрэмісцкага фармавання ці ўдзел у ім

Тэрмін *incommunicado*:
правёў без сувязі са знешнім светам 1039 дзён

падтрымлівалі абмежаваныя кантакты са знешнім светам. Максім Знак па прыбыцці ў калонію № 3 г. Віцебска некаторы час рэгулярна пісаў лісты — адпраўляў сям'і апавяданні і вершы; родным нават удалося адзін раз атрымаць кароткатэрміновае спатканне праз шкло. Аднак вясной 2022 года сітуацыя змянілася: у траўні 2022 года Знака ўнеслі ў спіс «тэрарыстаў», а неўзабаве пасля гэтага перапіска і званкі спыніліся. Працоўная група па адвольных затрыманнях у сваім Заключэнні № 24/2022 прызнала затрыманне Максіма Знака адвольным і запатрабавала яго неадкладнага вызвалення[60]. 3 лютага 2023 года ні ад Знака, ні ад Бабарыкі не паступала ніякіх вестак — сувязь з імі цалкам абарваная. Былыя зняволеныя паведамляюць, што з таго часу ніхто не бачыў Максіма Знака на агульных працах ці мерапрыемствах калоніі. Аналагічна Віктар Бабарыка знік з поля зроку ў красавіку 2023 года. 8 лютага 2025 года былі апублікаваныя

60 A/HRC/WGAD/2022/24

фотаздымкі і відэа з Віктарам. Былы палітзняволены Раман Пратасевіч перадаў яму лісты ад родных, а Бабарыка праз яго перадаў лісты сваякам.

13 снежня 2025 Віктар Бабарыка і Максім Знак сярод 123 палітзняволеных апынуліся на волі і былі высланыя ў сувязі з прыездам спецпрадстаўніка прэзідэнта ЗША Дональда Трампа Кіта Келага.

ІМЯ:

Сяргей Ціханоўскі

Дата затрымання:
29 траўня 2020 года

Дата прысуду і пакаранне:
14 снежня 2021 года,
19 гадоў і 6 месяцаў пазбаўлення волі

Дата вызвалення:
21 чэрвеня 2025 года

Сутнасць абвінавачання:
ч. 1, арт. 293 КК — Арганізацыя масавых беспарадкаў
ч. 1, арт. 342 КК — Арганізацыя і падрыхтоўка дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак, або актыўны ўдзел у іх
ч. 2, арт. 191 КК — Перашкода ажыццяўленню выбарчых правоў
ч. 3, арт. 130 КК — Распальванне варожасці
ч. 2, арт. 411 КК — Злоснае непадпарадкаванне патрабаванням адміністрацыі папраўчай установы

Тэрмін *incommunicado*:
правёў без сувязі са знешнім светам каля 2 гадоў

Сяргей Ціханоўскі[61] — вядомы відэаблогер, ініцыятар пратэстнага руху. У 2022 годзе Ціханоўскага перавялі ў турму № 8 г. Жодзіна на турэмны рэжым утрымання. Сувязь з ім цалкам перарвалася 9 сакавіка 2023 года — пасля гэтай даты ні сваякі, ні адвакаты не атрымлівалі ніякіх вестак

61 https://prisoners.spring96.org/be/person/siarhiej-cichanouski

ад Сяргея. Інфармацыю не атрымлівалі і сваякі Сяргея, у прыватнасці ягоная жонка Святлана Ціханоўская.

> *«Апошні раз я чула голас мужа больш за чатыры гады таму. У мяне было ўсяго пяць хвілінаў, каб падтрымаць яго, расказаць пра дзяцей, спытаць пра здароўе. Вось ужо 700 дзён (з канца лютага 2023 года) ад Сяргея няма навінаў. Я не ведаю, ці атрымлівае ён віншаванні з днём нараджэння, ці бачыў паштоўкі, намаляваныя дачкой. Не ведаю, калі зноў змагу пачуць ягоны голас. Нават адзін дзень без вестак ад блізкага чалавека — гэта ўжо нагода для трывогі»*[62]

У ліпені 2023 года ў інтэрнеце распаўсюдзіліся чуткі, што Ціханоўскі загінуў у зняволенні. У адказ улады вымушана апублікавалі відэазапіс з камеры назірання ў ягонай турэмнай камеры (датаваны 5 ліпеня 2023 года), дзе Сяргей выконвае практыкаванні і сядае за стол. На відэакадрах відаць, што Ціханоўскі ўтрымліваецца адзін у камерным памяшканні (у 4-мясцовай камеры заняты толькі адзін ложак), што пацвярджае яго адзіночнае зняволенне. Пасля гэтага эпізоду афіцыйных сведчанняў пра яго стан не паступала.

> *«Уявіце, ні з кім нельга пагаварыць, ні з кім увогуле. Нават пагаварыць няма з кім, ніводнага цёплага слова ні ад каго не пачуць. Таму што пастаянна чуеш негатыў, абразы ад гэтых супрацоўнікаў, пагрозы. І яны цябе спрабуюць пераканаць, што ты ніхто, цябе ўжо не памятаюць, усе ўжо ўсё прайгралі, за вас ніхто не змагаецца»*[63]

Па стане на канец лістапада 2024 года ў сваякоў не было сувязі з Сяргеем больш за 600 дзён. Ён ужо чатыры гады не атрымліваў ніякіх пасылак, харчаваўся толькі турэмнай ежай, без вітамінаў. Святлана Ціханоўская лічыла, што ён моцна схуднеў: «Вядома, што ва ўсіх палітзняволеных узнікаюць праблемы са здароўем, з зубамі, з вачыма».

> *«Паколькі пра родных думаць цяжка было, я ніякай інфармацыі не атрымліваў. Я ў Рэмарка неяк прачытаў фразу, што лепш у такім выпадку адсунуць думкі пра сям'ю, пра родных у бок і не думаць. Таму што калі ўвесь час пра гэта думаць — гэта можа цябе забіць. І я гэта адсунуў у бок. Была магчымасць чы-*

---

62 https://tsikhanouskaya.org/be/news/svyatlana-cixanouskaya-pra-700-dzyon-utrymannya-syargeya-cixanouskaga-u-rezhyme-inkamunikada.html

63 https://www.youtube.com/watch?v=JX-sXg1 qCpg

таць кнігі — пастаянна чытаў, разам з героямі кніг вандраваў»[64]

21 чэрвеня 2025 года на волі апынуліся адразу 14 палітзняволеных, у тым ліку Сяргей. Памілаванне адбылося пасля візіту ў Мінск спецпрадстаўніка прэзідэнта ЗША Дональда Трампа Кіта Келага. Некаторых вызваленых палітзняволеных адразу вывезлі ў Літву.

ІМЯ:

Марыя Калеснікава

Дата затрымання:
7 верасня 2020 года

Дата прысуду і пакаранне:
6 верасня 2021 года,
11 гадоў пазбаўлення волі

Дата вызвалення:
13 снежня 2025 года

Сутнасць абвінавачання:
арт. 361 КК — Заклікі да дзеянняў, накіраваных на нанясенне шкоды нацыянальнай бяспецы Рэспублікі Беларусь
арт. 357 КК — Змова з мэтай захопу ўлады неканстытуцыйным шляхам
арт. 361-1 КК — Стварэнне экстрэмісцкага фармавання ці ўдзел у ім

Тэрмін *incommunicado*:
правяла без сувязі са знешнім светам больш за 500 дзён

Марыя Калеснікава[65] — актывістка, музыка і адна з ключавых фігураў апазіцыйнага руху пасля выбараў 2020 года. Нарадзілася 24 красавіка 1982 года ў Мінску. Пасля выбараў 9 жніўня 2020 года, калі яе супартыйцы

64 https://www.youtube.com/watch?v=JX-sXg1 qCpg
65 https://prisoners.spring96.org/be/person/maryja-kalesnikava

былі адхіленыя ці вымушаныя пакінуць краіну, яна ўзяла на сябе каардынацыю кампаніі і стала сімвалам мірных пратэстаў. 7 верасня 2020 года Калеснікава была выкрадзеная спецслужбамі, вывезеная да ўкраінскай мяжы і спрабавала супраціўляцца дэпартацыі, парваўшы свой пашпарт. З 2022 года з ёй жорстка абыходзіліся, шматразова змяшчі ў ШІЗА і ПКТ, яна мела цяжкія праблемы са здароўем, уключаючы прабадную язву і перытаніт.

> *«Мяне трымалі ў невядомасці, але я ведала, што лісты ёсць. Я сама, знаходзячыся ў ПКТ, кожны дзень пісала тату ліст. Кожны дзень я пісала сваёй сястры таксама ліст, але ў нататніку, бо я ведала, што лісты дакладна не выходзяць. Сястры я пісала ў сваім нататніку кожны дзень на працягу ўсіх гэтых гадоў, а тату адсылала лісты: спачатку кожны дзень, а наступныя паўтара года недзе два лісты на тыдзень. Я ведаю, што тата таксама мне дасылаў два лісты на тыдзень. Мы іх не атрымлівалі, але мы дакладна ведалі, што гэтыя лісты ёсць»[66].*

Калеснікава працяглы час утрымлівалася ў рэжыме *incommunicado*: пасля вясны 2023 года сувязь з ёй знікла, і каля 18 месяцаў (да лістапада 2024 года) сваякі не атрымлівалі ні лістоў, ні званкоў, ні афіцыйных звестак пра яе стан. Толькі 12 лістапада 2024 года адбылася кароткая сустрэча з бацькам у турэмным шпіталі, пасля якой Марыя зноў была пазбаўленая кантактаў са знешнім светам. Кейс Марыі Калеснікавай разглядаўся на 132-й сесіі Працоўнай групы ААН па гвалтоўных ці нядобраахвотных знікненнях (пасяджэнне праходзіла ў Жэневе з 29 студзеня па 2 лютага 2024 года). Група накіравала запыт у МЗС Беларусі з просьбай надаць інфармацыю пра месцазнаходжанне Калеснікавай, аднавіць з ёй камунікацыю, а таксама забяспечыць доступ да яе адваката, родных і неабходнае медыцынскае абслугоўванне[67]. «22 снежня 2023 года Працоўная група сумесна з іншымі механізмамі спецыяльных працэдураў праводзіла заклік да неадкладных дзеянняў у сувязі з працяглым утрыманнем пад вартай без сувязі са знешнім светам Мікалая Статкевіча і Марыі Калеснікавай, якое можа быць прыраўнянае да гвалтоўнага знікнення…»[68]

У лютым 2025 года стала вядома пра яе перавод назад у атрад, а ў кастрычніку 2025 года ад яе ўпершыню прыйшоў ліст.

---

66 https://www.youtube.com/watch?v=jkSNjmWjBeI
67 https://www.dw.com/ru/500-dnej-v-rezime-neizvestnosti-cto-s-mariej-kolesnikovoj/a-69508762
68 A/HRC/WGEID/132/1, п.п. 27, 28

ІМЯ:

Алесь Бяляцки

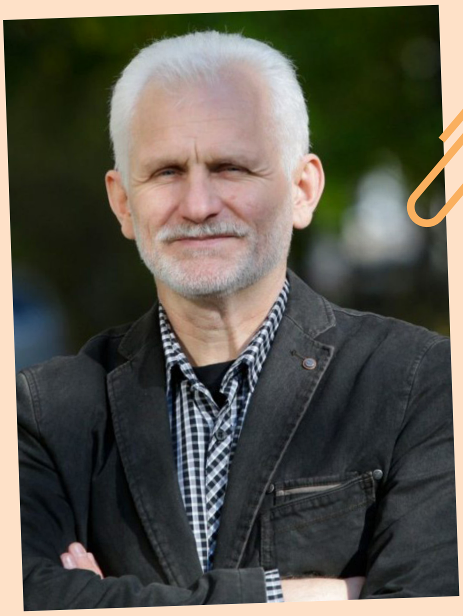

Дата затрымання:
14 ліпеня 2021 года

Дата прысуду і пакаранне:
3 сакавіка 2023 года,
10 гадоў пазбаўлення волі

Дата вызвалення:
13 снежня 2025 года

Сутнасць абвінавачання:
ч. 4, арт. 228 КК — Кантрабанда
ч. 2, арт. 342 КК — Фінансаванне групавых дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак

Тэрмін *incommunicado*:
правёў без сувязі са знешнім светам больш за 1600 дзён

Алесь Бяляцкі[69] — праваабаронца, кіраўнік цэнтра «Вясна» і нобелеўскі лаўрэат міру 2022 года. Адбываў пакаранне ў ПК № 9 г. Горкі. На працягу ўсіх чатырох гадоў пра Бяляцкага было вельмі мала інфармацыі, у Беларусі ў яго не засталося блізкіх сваякоў, таму спатканні з ім былі немагчымыя. Яму не дазвалялі відэазванкі, а са снежня 2024 года ад яго перасталі прыходзіць лісты[70]. Ягонае здароўе ў няволі пагоршылася, акрамя таго, з самага пачатку зняволення Алесь Бяляцкі сутыкаўся з пастаянным ціскам нібыта за парушэнне ўнутранага распарадку. З-за гэтага адміністрацыя калоніі на паўгода пераводзіла яго ў памяшканне камернага тыпу, дзе нобелеўскі лаўрэат знаходзіўся адзін. Толькі амаль праз тры гады зняволення, у снежні 2025-га, Бяляцкага вызвалілі па памілаванні.

69 https://spring96.org/be/news/119265
70 https://www.dw.com/ru/edinstvennyj-v-mire-nobelevskij-laureat-v-turmecto-proishodit-s-alesem-belackim/a-74278564

Ігар Лосік — блогер і журналіст з Баранавічаў, адзін з фігурантаў «справы Ціханоўскага».

Лосік правёў працяглы час без сувязі з сям'ёй, асабліва з 2020 па 2022 год. Да красавіка 2022 года, калі ён упершыню за 22 месяцы ўбачыў сваю дачку, ён знаходзіўся практычна цалкам ізаляваны. У 2023 годзе яго змясцілі ў ШІЗА, пасля чаго таксама не паступала звестак пра перапіску ці званкі.

Сям'я атрымлівала мінімум інфармацыі, лісты не праходзілі. Перапіска з жонкай Дар'яй Лосік стала магчымай толькі пасля яе арышту і прысуду. У 2023–2024 гг. фіксаваліся эпізоды крайняга псіхалагічнага ціску, уключаючы самакалецтва. Пасля вызвалення 11 верасня 2025 года Лосік паведаміў пра пазовы на мільёны даляраў, якія працягваюцца з боку Генпракуратуры. Ігар Лосік правёў у рэжыме incommunicado больш за два гады.

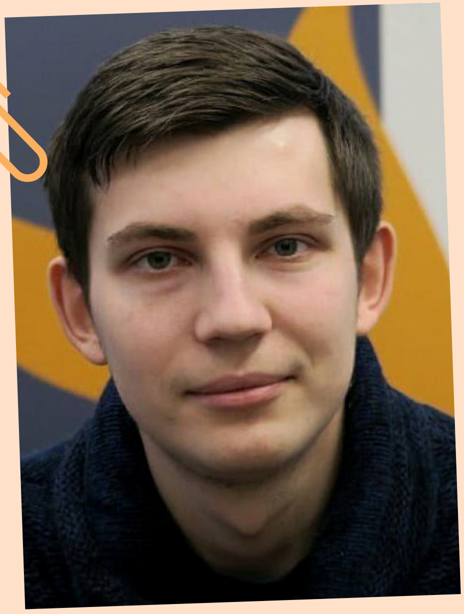

ІМЯ:

Ігар Лосік

Дата затрымання:
25 чэрвеня 2020 года

Дата прысуду і пакаранне:
14 снежня 2021 года,
15 гадоў пазбаўлення волі

Дата вызвалення:
11 верасня 2025 года

Сутнасць абвінавачання:
ч. 1, арт. 293 КК — Арганізацыя масавых беспарадкаў
ч. 3, арт. 130 КК — Распальванне варожасці

Тэрмін *incommunicado*:
правёў без сувязі са знешнім светам больш за два гады

Павел Севярынец — беларускі палітык, заснавальнік партыі «Беларуская хрысціянская дэмакратыя». На працягу доўгага часу — як на стадыі адміністратыўных арыштаў (з чэрвеня па верасень 2020 года — 75 сутак запар), так і падчас зняволення, асабліва з лета 2022 года: яму забаранілі камунікацыю з іншымі зняволенымі, абмежавалі званкі, спатканні і перадачы, а затым зусім перавялі на турэмны рэжым. Павел неаднаразова быў абмежаваны ў камунікацыі: пазбаўляўся працяглых спатканняў, пошты, тэлефонных званкоў; паведамленні пра яго перадаваліся толькі праз іншых зняволеных ці адвакатаў. У 2021–2022 гг. праваабаронцы паведамлялі, што ягонае прозвішча доўгі час адсутнічала ў спісах, лісты не даходзілі, а сувязь з сям'ёй практычна адсутнічала. Сведчанні пра яго ўмовы паступалі пераважна праз трэціх асобаў і ананімныя крыніцы. Павел Севярынец быў вызвалены 13 снежня 2025 года разам з 123 палітзняволенымі.

ІМЯ:

Павел Севярынец

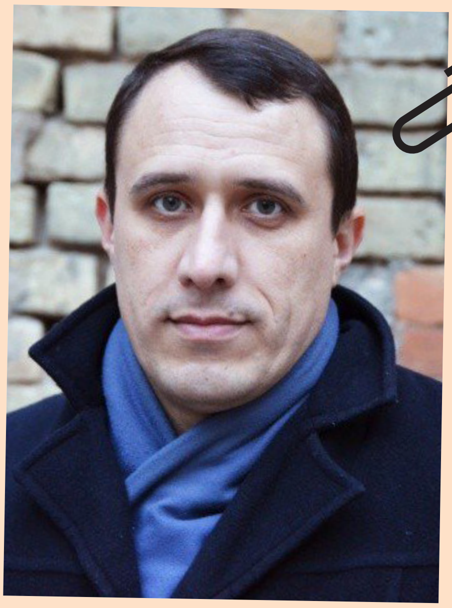

Дата затрымання:
7 чэрвеня 2020 года

Дата прысуду і пакаранне:
25 траўня 2021 года,
7 гадоў пазбаўлення волі

Дата вызвалення:
13 снежня 2025 года

Сутнасць абвінавачання:
ч. 1 арт. 13 і ч. 2, арт. 293 КК — Падрыхтоўка да ўдзелу ў масавых беспарадках

Тэрмін *incommunicado*:
вясна-лета 2022 года

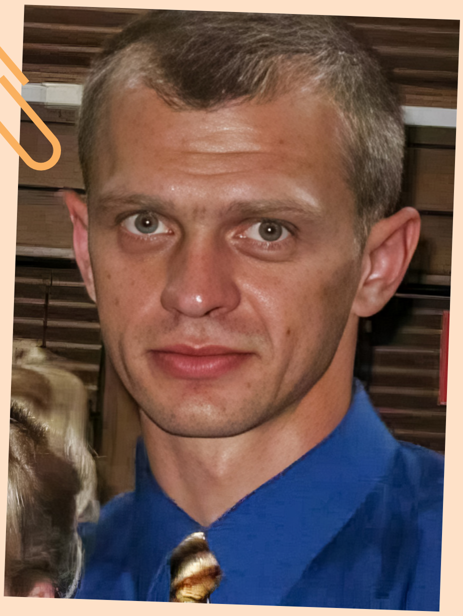

ІМЯ:

Уладзімір Кніга

Дата затрымання:
4 чэрвеня 2020 года

Дата прысуду і пакаранне:
2 чэрвеня 2021 года,
6 гадоў пазбаўлення волі

Сутнасць абвінавачання:
ч. 1, арт. 342 КК — Арганізацыя і падрыхтоўка дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак, або актыўны ўдзел у іх

арт. 364 КК — Гвалт або пагроза ўжывання гвалту ў дачыненні да супрацоўніка органаў унутраных спраў

ч. 1, арт. 411 КК — Злоснае непадпарадкаванне патрабаванням адміністрацыі папраўчай установы

Тэрмін *incommunicado*:
на пачатак лютага 2026 года знаходзіцца без сувязі са знешнім светам больш за 890 дзён

Уладзімір Кніга — фігурант «справы Ціханоўскага», былы супрацоўнік органаў, які далучыўся да апазіцыі. У калоніі №9 г. Горкі Уладзімір трымаўся прынцыпова, не прызнаўшы віны, за гэта рэжым утрымання пастаянна ўзмацнялі. З верасня 2023 года Уладзіміра ўтрымліваюць у рэжыме інкамунікада: яго змясцілі ў ПКТ, сістэматычна выпісваюць новыя спагнанні, пазбавілі перадачаў, спатканняў і званкоў, і нават дакладнае месцазнаходжанне яго доўга было невядомае. Восенню 2025 г. пераведзены на турэмны рэжым у СТ №4 г. Магілёва. Па стане на пачатак лютага 2026 года ад Уладзіміра няма вестак ужо 890 дзён[71].

---

71 https://legin.info/counters/2020 incommunicado/kniga

ІМЯ:

Аляксандр Арановіч

Дата затрымання:
29 траўня 2020 года

Дата прысуду і пакаранне:
27 красавіка 2021 года,
6 гадоў і 6 месяцаў пазбаўлення волі

Сутнасць абвінавачання:
ч. 1, арт. 342 КК — Арганізацыя і падрыхтоўка дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак, або актыўны ўдзел у іх
ч. 1, арт. 411 КК — Злоснае непадпарадкаванне патрабаванням адміністрацыі папраўчай установы
ч. 1 арт. 13 і ч. 2, арт. 293 КК — Падрыхтоўка да ўдзелу ў масавых беспарадках

Тэрмін *incommunicado*:
на пачатак лютага 2026 года знаходзіцца без сувязі са знешнім светам больш за 610 дзён

Аляксандр Арановіч[72] — да 2015 года быў індывідуальным прадпрымальнікам, займаўся грузаперавозкамі. Ездзіў на заробкі ў Расію, да рэпрэсій працаваў кіроўцам. Аляксандр Арановіч разам з камандай «Краіны для жыцця» ездзіў па рэгіёнах Беларусі на брэндаваным аўтадоме. Аляксандру прапанавалі напісаць заяву пра памілаванне, але ён адмовіўся[73]. З 19 жніўня 2024 года пра яго не было ніякіх вестак. Верагодна, ён знаходзіцца ў ШІЗА за адмову падпісваць прашэнне пра памілаванне. Толькі ў канцы лістапада ад яго прыйшоў адзіны ліст.

72 https://legin.info/counters/2020 incommunicado/aranovich
73 https://prisoners.spring96.org/ru/person/alaksandr-aranovich

Мікіта Самарын — малады гродзенскі актывіст, які 4 гады хаваўся ад прысуду, вынесенага яму за распыленне газу ў твар міліцыянту (у 2020 годзе Мікіту завочна прысудзілі да «хіміі», замененай потым на 2,5 гады калоніі). У сакавіку 2025 года Самарына злавілі пры праверцы дакументаў, пасля чаго яго сувязь са знешнім светам адразу спынілі. З 13 траўня 2025 года не было ніякіх звестак пра Мікіту: ні лістоў, ні перадачаў яму не перадавалася, дата суда заставалася невядомай. Паводле дадзеных праваабаронцаў, Мікіту трымалі ў СІЗА № 1 Гродна ў поўным incommunicado, меркавана змясціўшы ў штрафны ізалятар на працяглы тэрмін[74]. Толькі ў ліпені 2025 з'явіліся ўскосныя дадзеныя пра яго стан. Выпадак Самарына паказвае, што рэжым поўнай ізаляцыі выкарыстоўваецца не толькі да вядомых лідараў, але і да менш публічных фігурантаў пратэстаў — асабліва калі яны доўга ўхіляліся ад уладаў.[75]

ІМЯ:

Мікіта Самарын

Дата затрымання:
5 кастрычніка 2020

Дата прысуду і пакаранне:
11 снежня 2020,
6 гадоў пазбаўлення волі

Сутнасць абвінавачання:
арт. 364 КК — Гвалт або пагроза ўжывання гвалту ў дачыненні да супрацоўніка органаў унутраных спраў
ч. 1, арт. 411 КК — Злоснае непадпарадкаванне патрабаванням адміністрацыі папраўчай установы

Тэрмін incommunicado:
на пачатак лютага 2026 года знаходзіцца без сувязі са знешнім светам больш за 270 дзён

74 https://prisoners.spring96.org/be/person/mikita-samaryn
75 https://legin.info/counters/2020 incommunicado/samarin

Аляксандр Францкевіч[76] — грамадскі актывіст анархісцкага руху. У 2024 годзе Аляксандра пасля разгляду апеляцыйнай скаргі адправілі ў папраўчую калонію, невядома ў якую, і з гэтага моманту ён знаходзіцца ў incommunicado-рэжыме. Акрамя таго, неўзабаве была затрыманая маці Аляксандра Таццяна і яе сястра Наталля, таму нават у блізкіх няма магчымасці даведацца пра месцазнаходжанне Аляксандра. У выпадку Францкевіча, як і ў выпадках іншых асуджаных па «справе анархістаў», ужываюцца рэгулярныя ШІЗА і забарона перапіскі — практычна з моманту вынясення прысуду. 16 сакавіка 2023 года КДБ унёс палітзняволенага ў «тэрарыстычны спіс», а 26 траўня 2023 года МУС уключыла палітзняволенага ў «экстрэмісцкі спіс». У канцы лета 2025 года — пераведзены ў турму № 8 на турэмны рэжым.

ІМЯ:

Аляксандр Францкевіч

Дата затрымання:
13 жніўня 2020 года

Дата прысуду і пакаранне:
6 верасня 2022 года, 17 гадоў пазбаўлення волі

Сутнасць абвінавачання:
- ч. 1 арт. 293 КК — Арганізацыя масавых беспарадкаў
- арт. 361 КК — Заклікі да дзеянняў, накіраваных на нанясенне шкоды нацыянальнай бяспецы Рэспублікі Беларусь
- арт. 361-1 КК — Стварэнне экстрэмісцкага фармавання ці ўдзел у ім
- арт. 130 КК — Распальванне варожасці
- ч. 1 арт. 285 КК — Стварэнне злачыннай арганізацыі або кіраўніцтва ёй
- ч. 1 арт. 13 і ч. 2 арт. 293 КК — Падрыхтоўка да ўдзелу ў масавых беспарадках і іншыя

Тэрмін *incommunicado*:
на пачатак лютага 2026 года знаходзіцца без сувязі са знешнім светам больш за 490 дзён

76 https://prisoners.spring96.org/be/person/alaksandr-franckievich

Таксама ў Беларусі існуе практыка кароткатэрміновага *incommunicado*-ўтрымання. Праваабаронцы прызнавалі такія сітуацыі ў наступных выпадках.

ІМЯ:

Алена Гнаук

Дата затрымання:
11 студзеня 2022 года

Дата прысуду і пакаранне:
17 чэрвеня 2022 года,
4 гады і 6 месяцаў пазбаўлення волі

Дата вызвалення:
13 снежня 2025 года

Сутнасць абвінавачання:

ч. 1, арт. 342 КК — Арганізацыя і падрыхтоўка дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак, або актыўны ўдзел у іх

ч. 1, арт. 368 КК — Абраза прэзідэнта Рэспублікі Беларусь

ч. 1, арт. 367 КК — Паклёп у дачыненні да прэзідэнта Рэспублікі Беларусь

ч. 1, арт. 411 КК — Злоснае непадпарадкаванне патрабаванням адміністрацыі папраўчай установы

арт. 369-1 КК — Дыскрэдытацыя Беларусі

Тэрмін *incommunicado*: больш за 700 дзён

Алена Гнаук[77] — 68-гадовая грамадзянская актывістка. Знаходзячыся ў зняволенні, Гнаук сутыкнулася з асаблівым прыцісненнем з-за ўзросту і стану здароўя — пенсію ў яе адбіралі на 70%, былі праблемы з медыцынскай дапамогай. Алену змясцілі ў ПКТ да 24 лютага 2023 года. Акрамя таго, яе пазбавілі амаль усіх перадачаў, званкоў, спатканняў. Да канца 2025 года Алена Гнаук усё ж выйшла на волю па памілаванні, аднак увесь папярэдні час заставалася адрэзанай ад знешняга свету і правяла без сувязі са знешнім светам больш за 700 дзён.

77 https://prisoners.spring96.org/be/person/alena-hnauk

Дзяніс Сальмановіч[78] — беларус, нарадзіўся 6 чэрвеня 1991 года. Быў у спісе *incommunicado* ў студзені 2025 года. У студзені 2023 г. Дзяніс быў этапаваны з СІЗА-7 у ПК № 3 у «Віцьбе». Там Дзянісу зрабілі аперацыю па выдаленні жоўцевага пухіра. Пасля аперацыі Дзяніс яшчэ тыдзень знаходзіўся ў санчастцы калоніі, пакуль яму не знялі швы. Яго маці паведаміла, што Дзяніса больш за два месяцы трымаюць у ШІЗА: «*...Я ведаю, што яго не плануюць у бліжэйшы час адпускаць, на мае званкі кіраўніцтва калоніі адказвае, што ў іх няма такога зняволенага, што гэта можа значыць? Яны хочуць забіць майго сына, я дакладна ведаю, што ён у ШІЗА "Віцьбы"*». Паказальны прыклад таго, як органы пазбягаюць адказнасці за здзейсненыя катаванні і спрабуюць усяляк схаваць месцазнаходжанне чалавека. Па стане на пачатак лютага 2025 года Дзяніса працягвалі ўтрымліваць у ШІЗА.

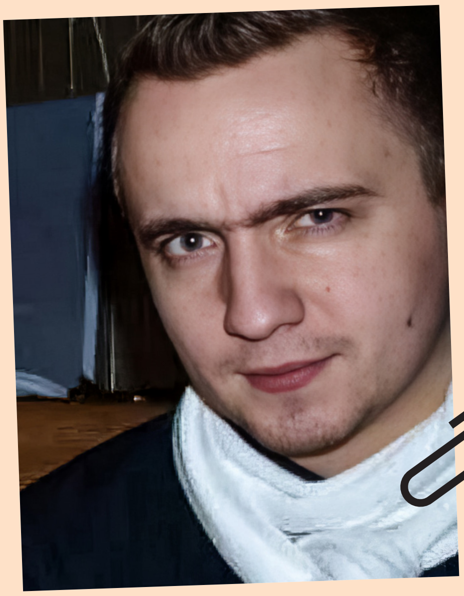

ІМЯ:

Дзяніс Сальмановіч

Дата затрымання:
4 кастрычніка 2021

Дата прысуду і пакаранне:
30 верасня 2022, 10 гадоў пазбаўлення волі

Сутнасць абвінавачання:
ч. 1, арт. 342 КК — Арганізацыя і падрыхтоўка дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак, або актыўны ўдзел у іх
арт. 361 КК — Заклікі да дзеянняў, накіраваных на нанясенне шкоды нацыянальнай бяспецы Рэспублікі Беларусь
арт. 361-1 КК — Стварэнне экстрэмісцкага фармавання ці ўдзел у ім
ч. 1, арт. 130 КК — Распальванне варожасці
ч. 1, арт. 290-4 КК — Стварэнне арганізацыі для ажыццяўлення тэрарыстычнай дзейнасці або ўдзел у ёй

Тэрмін *incommunicado*:
2 месяцы

78 https://prisoners.spring96.org/be/person/dzjanis-salmanovicz

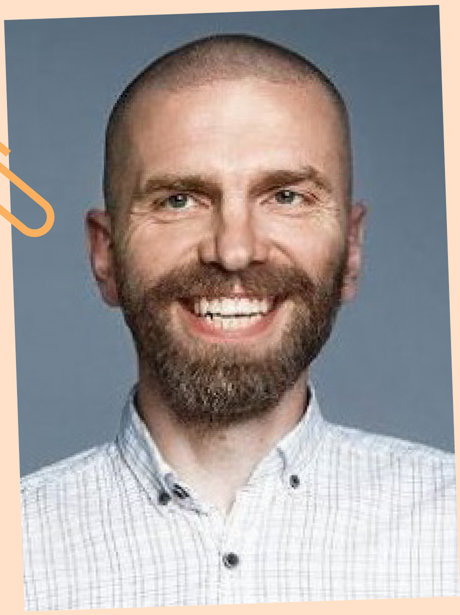

ІМЯ:

Яўген Афнагель

Дата затрымання:
25 верасня 2020

Дата прысуду і пакаранне:
25 траўня 2021,
7 гадоў пазбаўлення волі

Дата вызвалення:
11 верасня 2025 года

Сутнасць абвінавачання:
ч. 3 арт. 293 КК — Навучанне ці іншая падрыхтоўка асобаў да ўдзелу ў масавых беспарадках, або фінансаванне гэтай дзейнасці
ч. 1 арт. 13 і ч. 2 арт. 293 КК — Падрыхтоўка да ўдзелу ў масавых беспарадках

Тэрмін *incommunicado*: чэрвень - жнівень 2024 года

Яўген Афнагель[79] — беларускі палітычны актывіст, каардынатар «Еўрапейскай Беларусі» і адзін са стваральнікаў руху «Зубр», які шматразова быў рэпрэсаваны за мірную апазіцыйную дзейнасць. У зняволенні Афнагель неаднаразова зведваў ціск: працяглае змяшчэнне ў ШІЗА, перавод у ПКТ і турэмны рэжым, пазбаўленне спатканняў і перадачаў; яго стан здароўя пагоршыўся. У жніўні 2024 быў дададзены ў спіс рэжыму *incommunicado* Праваабарончым цэнтрам «Вясна». У 2024–2025 гг. ён працягваў перамяшчацца паміж ПК № 1 г. Наваполацка і турмой № 4 г. Магілёва, дзе да яго таксама ўжываліся штрафныя меры. 11 верасня 2025 года стала вядома пра яго вызваленне ў межах прымусовага вывазу 52 зняволеных за межы Беларусі — Афнагель увашоў у іх лік.

79 https://prisoners.spring96.org/be/person/jauhen-afnahel

3. КВАЛІФІКАЦЫЯ РЭЖЫМУ INCOMMUNICADO Ў БЕЛАРУСІ ЯК ЗЛАЧЫНСТВА СУПРАЦЬ ЧАЛАВЕЧНАСЦІ

Злачынствы супраць чалавечнасці ўяўляюць сабой асабліва цяжкія парушэнні міжнароднага крымінальнага права. Паняцце і змест дадзенай разнавіднасці міжнародных злачынстваў прайшлі шлях ад статутаў міжнародных трыбуналаў (пачынаючы з Нюрнбергскага трыбунала 1945) да канчатковага замацавання ў Рымскім статуце Міжнароднага крымінальнага суда (далей — Рымскі статут)[80].

Для злачынстваў супраць чалавечнасці характэрна наяўнасць, перш за ўсё, кантэкстуальных элементаў — здзяйсненне забароненых дзеянняў у межах «шырокамаштабнага ці сістэматычнага нападу». Практыка ўтрымання ў рэжыме *incommunicado* ў Беларусі не з'яўляецца эксцэсам выканаўцы на месцы, выпадковым збоем у асобнай пенітэнцыярнай установе, а ўяўляе сабой шырокамаштабны і сістэматычны напад на грамадзянскае насельніцтва як у перыяд асабліва масавых затрыманняў 9–13 жніўня 2020 года, так і ў перыяд адбыцця пакарання ў выглядзе пазбаўлення волі палітычным зняволенымі.

З усіх альтэрнатыўных формаў здзяйснення злачынстваў супраць чалавечнасці, пазначаных у арт. 7 Рымскага статута, утрыманне асобаў у стане

80 https://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf

incommunicado ў Беларусі можна кваліфікаваць як катаванні (арт. 7(1)(f)), пераслед (арт. 7(1)(h)) і як гвалтоўнае знікненне (арт. 7(1)(i)).

Стан *incommunicado*, які ўжываецца дагэтуль у Беларусі, цалкам адпавядае элементам злачынства ў выглядзе катаванняў па арт. 7(1)(f) Рымскага статута — мяркуецца, што выканаўца злачынства стварае моцны фізічны ці маральны боль ці пакуту адной ці некалькім асобам, якія знаходзяцца пад вартай ці яго кантролем у межах шырокамаштабнага ці сістэматычнага нападу на грамадзянскае насельніцтва, што ўсведамляе выканаўца. Пры гэтым такі боль і пакута не з'яўляецца законнай санкцыяй (т.б. прадугледжанай законам)[81]. Вышэй мы ўжо пісалі, як міжнародныя арганізацыі зазначалі, што ўтрыманне ў рэжыме *incommunicado* прыроўніваецца да бесчалавечнага абыходжання і катаванняў. Пры гэтым псіхічныя пакуты адчувае не толькі канкрэтны палітычны зняволены, які знаходзіцца ў поўным «інфармацыйным вакууме», але і яго блізкія, якія не ведаюць што з ім, ці жывы ён.

Як «пераслед» у межах злачынстваў супраць чалавечнасці (арт. 7(1)(h) Рымскага статута) *incommunicado* таксама адпавядае ўсім элементам злачынства. Згодна з «Элементамі складу» МКС, выканаўца дадзенага злачынства сур'ёзна абмежаваў, у парушэнне нормаў міжнароднага права, свабоду адной ці некалькіх асобаў з пункту гледжання ажыццяўлення асноўных правоў. Выканаўца абраў у якасці аб'екта для пераследу такую асобу ці асобаў у сілу асаблівасцяў групы ці супольнасці, ці абраў у якасці аб'екта для пераследу групу ці супольнасць як такую. Такі выбар быў прадыктаваны палітычнымі, расавымі, нацыянальнымі, этнічнымі, культурніцкімі, рэлігійнымі, гендарнымі ці іншымі матывамі, якія паўсюдна прызнаныя недапушчальнымі паводле міжнароднага права[82]. У Беларусі *incommunicado* ўжываецца выбарча да групы палітычных зняволеных, што падкрэслівае дыскрымінацыйны характар дзеяння сілавікоў і паказвае парушэнне асноўных правоў чалавека, якога затрымліваюць ці які знаходзіцца ў месцах няволі як па нацыянальным, так і па міжнародным праве (права на юрыдычную дапамогу, права на перапіску і тэлефонныя званкі, права на сустрэчы са сваякамі). Пры гэтым знаходжанне асобы ў стане *incommunicado* стварае ўмову для паразы яго і ў іншых правах, калі ён не можа паведаміць пра гэта ці супрацьстаяць на легальным узроўні (напрыклад, ненаданне медыцынскай дапамогі, што прыводзіць да смерці палітычнага зняволенага). Акрамя таго, пераслед можа

---

81 ст. 130 «[Элементы злачынстваў](#)» Міжнароднага крымінальнага суда // Асамблея дзяржаваў-удзельніцаў Рымскага статута Міжнароднага крымінальнага суда, Першая сесія, Нью-Ёрк, 3–10 верасня 2002 года, Афіцыйныя справаздачы, ICC–ASP/1/3

82 ст. 133 «[Элементы злачынстваў](#)» Міжнароднага крымінальнага суда // Асамблея дзяржаваў-удзельніцаў Рымскага статута Міжнароднага крымінальнага суда, Першая сесія, Нью-Ёрк, 3–10 верасня 2002 года, Афіцыйныя справаздачы, ICC–ASP/1/3

спалучацца з любымі іншымі праявамі злачынстваў супраць чалавечнасці (у нашай сітуацыі катаванні і гвалтоўнае знікненне).

Стан *incommunicado* ў Беларусі падпадае пад прыкметы гвалтоўнага знікнення ў межах злачынстваў супраць чалавечнасці (арт. 7(1)(i) Рымскага статута). МКС прадугледжвае, што выканаўца дадзенага злачынства арыштаваў, затрымаў ці выкраў адну ці некалькі асобаў; ці адмовіўся прызнаць факт арышту, пазбаўлення волі ці выкрадання, або надаць інфармацыю пра лёс ці месцазнаходжанне такой асобы ці асобаў. Пасля ці падчас такога арышту, затрымання ці выкрадання мела месца адмова прызнаць факт такога пазбаўлення волі і даць інфармацыю пра лёс ці месцазнаходжанне такой асобы ці асобаў; ці ў гэтым было адмоўлена пасля ці падчас такога пазбаўлення[83]. У заключэннях органаў ААН фігуруюць выпадкі гвалтоўнага знікнення людзей у кантэксце падзеяў пасля 2020 года [84] — імі былі атрыманыя шматлікія паведамленні пра асобаў, у тым ліку пра непаўнагадовых, якія на працягу некалькіх дзён знікалі без вестак падчас акцый пратэсту, а таксама пра сваякоў, якім адмаўлялі ў наданні інфармацыі пра месцазнаходжанне і лёс гэтых асобаў, калі яны спрабавалі знайсці іх і атрымаць інфармацыю пра іх лёс і месцазнаходжанне. Да іх адносяцца выпадкі выкрадання людзьмі ў штацкім у масках, меркавана супрацоўнікамі сілавых структураў.

Праведзенае намі даследаванне паказвае, што рэжым *incommunicado* ў Беларусі з'яўляецца комплексным інструментам здзяйснення злачынстваў супраць чалавечнасці. Ён аб'ядноўвае ў сабе элементы катаванняў (нанясенне пакутаў), пераследу (пазбаўленне асноўных правоў па палітычных матывах) і гвалтоўных знікненняў (утойванне інфармацыі). Асобы, якія аддаюць загады пра такую ізаляцыю, а таксама начальнікі папраўчых установаў, якія рэалізуюць *incommunicado* на месцы, нясуць індывідуальную крымінальную адказнасць. Паколькі дадзеныя дзеянні здзяйсняюцца ў межах сістэмнай палітыкі аўтарытарнай улады ў Беларусі, яны падпадаюць пад прыкметы Рымскага статута і могуць быць прадметам расследавання Міжнароднага крымінальнага суда, міжнародных трыбуналаў ці ў межах універсальнай юрысдыкцыі іншых краінаў.

---

83 ст. 133 «Элементы злачынстваў» Міжнароднага крымінальнага суда // Асамблея дзяржаваў-удзельніцаў Рымскага статута Міжнароднага крымінальнага суда, Першая сесія, Нью-Ёрк, 3–10 верасня 2002 года, Афіцыйныя справаздачы, ICC–ASP/1/3

84 п. 51 Даклад Вярхоўнага камісара Арганізацыі Аб'яднаных Нацый па правах чалавека «Стан у галіне правоў чалавека ў Беларусі ў кантэксце прэзідэнцкіх выбараў 2020 года» (A/HRC/46/4)

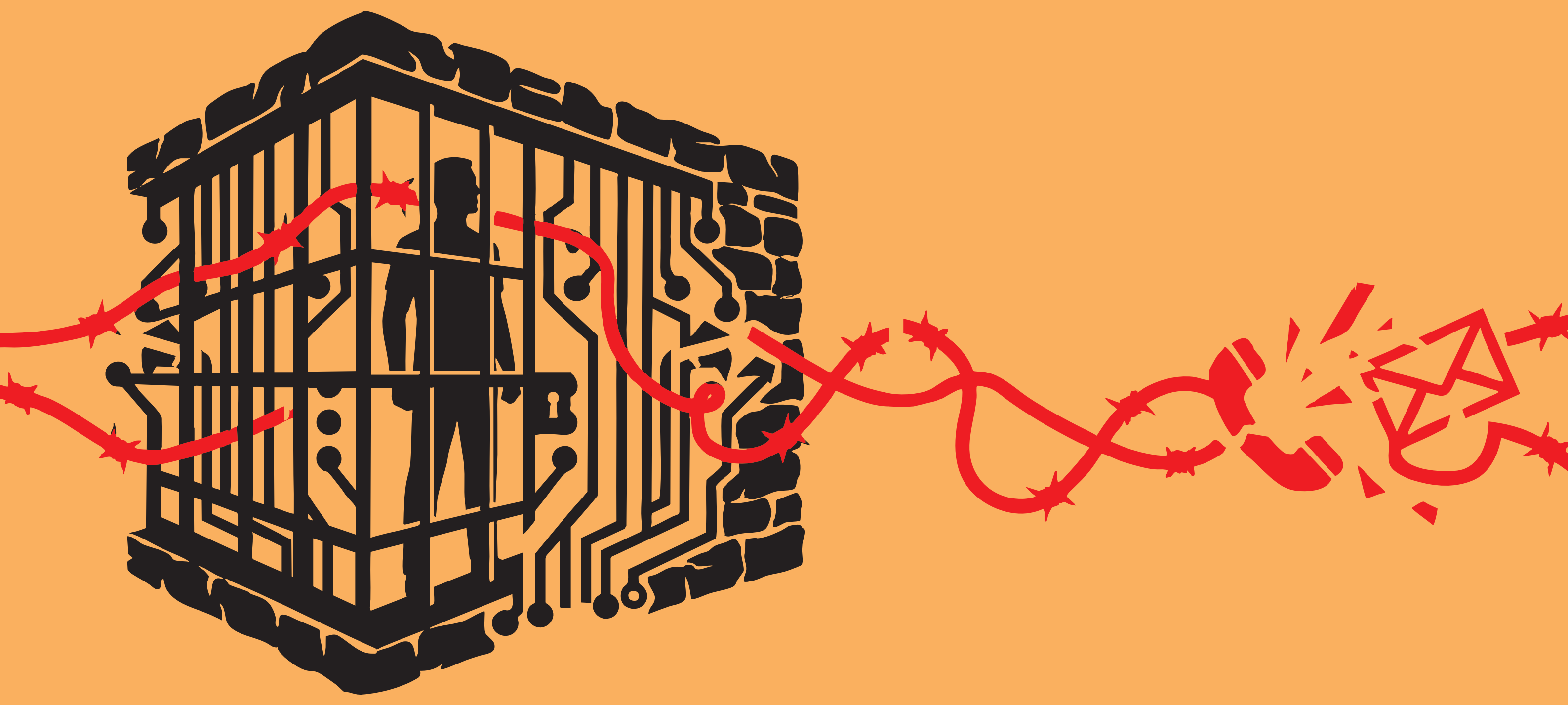

© Міжнародны камітэт па расследаванню катаванняў у Беларусі, 2026